

VAMMAISEN NUOREN ITSENÄISTYMISPOLKU
Ruskeasuon peruskoulusta Invalidiliiton
Järvenpään koulutuskeskukseen

Johanna Kinnunen
Opinnäytetyö, syksy 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kinnunen Johanna. Vammaisen nuoren itsenäistymispolku – Ruskeasuon peruskoulusta Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskukseen. Helsinki, syksy 2010, 74 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten Ruskeasuon koulun lisäopetusluokalta vuonna 2009 valmistuneet CP-vammaiset nuoret kokivat elämänsä koulusta lähdön jälkeen. Nämä oppilaat siirtyivät syksyllä vuonna 2009 jatkokoulutukseen Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskukseen. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen kanssa vuonna 2010.

Aineisto kerättiin keväällä vuonna 2010 haastattelujen avulla. Kohderyhmänä oli kuusi, 17–18 -vuotiasta, CP-vammaista, lisäsairauksiltaan tai –vammoiltaan erilaista nuorta. Haastattelupaikkana toimi Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen asumisharjoitteluun tarkoitettu huoneisto.

Tutkimus on laadullinen ja se toteutettiin teemahaastattelujen avulla. Teemana olivat Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen välinen nivelvaihe, asumismuoto ja vapaa-ajan vietto ystävyysuhteineen, palvelut, itsenäistyminen ja aikuistuminen sekä tulevaisuus.

Tutkimuksen mukaan koulujen välinen nivelvaihe onnistui haastateltavien nuorten kohdalla, mutta kehittämistarpeitakin havaittiin. Nuoret jotka asuivat oppilaitoksen asuntolassa Järvenpäässä, olivat aikuistuneet ja itsenäistyneet nopeammin kuin nuoret, jotka asuivat edelleen lapsuudenkodissa. Kaikilla nuorilla uusi oppilaitos ja uudet oppiaineet sekä uusi ympäristö olivat positiivisesti vaikuttaneet itsenäistymispyrkimykseen.

Palvelut olivat pysyneet melko samanlaisina verrattuna peruskoulun aikaisiin palveluihin. Henkilökohtainen avustaja koettiin tärkeäksi tuen antajaksi, joka myös ehkäisi yksinäisyyden tunnetta. Moni haastateltava toivoi saavansa henkilökohtaisen avustajan tulevaisuudessa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kaikki haastateltavat olivat aikuistuneet ja itsenäistyneet oman kehityksensä mukaisesti kuluneen vuoden aikana.

Avainsanat: vammaisuus, nuoruus, aikuisuus, itsenäistyminen, nivelvaihe, syrjäytyminen, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Kinnunen, Johanna

Youth with disabilities: the process of becoming independent. From Ruskeasuo School to the Järvenpää training centre.

74 p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the study was to find out how students with Cerebral Palsy who had left Ruskeasuo school in spring 2009 for the Finnish association of people with mobility disabilities Järvenpää training centre coped a year later.

This study was qualitative. Six students with disabilities were involved in my research. The material was collected by interviewing them in Järvenpää training centre. The interview questions were organized in themes. The themes were studying, housing and free-time, services, independence and the future. The study was analysed using content analysis.

The results of this study showed that a transitional stage between Ruskeasuo School and Järvenpää training centre worked well as to the co-operation. The main results showed that students managed all the changes well. Students who lived in school apartments in Järvenpää were more independent than those living at home with parents. Almost everyone were influenced by the new environment, the new school and its subjects in a positive way. The therapy results were the same as year ago. A personal assistant was seen as a very important supportive person who prevented loneliness.

The conclusions are that youth become more independent because circumstances in Järvenpää training centre help to adapt and encourage youth to trust their own abilities.

Keywords: disability, youth, independence, transitional stage, qualitative study, Cerebral Palsy

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN.....	8
3 VAMMAISUUS.....	10
4 ITSENÄISTYMINEN	12
4.1 Vammaisen nuoren aikuistuminen ja itsenäistyminen	12
4.2 Sosiaalisuus ja osallisuus.....	13
4.3 Syrjäytyminen.....	15
4.4 Koulutuksen merkitys	16
4.5 Yksinolo vai yksinäisyys	18
5 RUSKEASUON KOULU	19
5.1 Yleistä Ruskeasuon erityiskoulusta	19
5.2 Opetusmuoto Ruskeasuon koulussa.....	21
5.3 Ruskeasuon koulun kuntoutusmalli	21
5.4 Oppilaskoti ja asumisharjoittelu	22
5.5 Nivelvaihe lähettävän koulun näkökulmasta.....	23
5.6 Nivelvaihe Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskuksen välillä.....	24
6 INVALIDILIITON JÄRVENPÄÄN KOULUTUSKESKUS.....	26
6.1 Yleistä Invalidiliiton ammatillisesta erityisoppilaitoksesta	26
6.2 Nivelvaihe vastaanottavan oppilaitoksen näkökulmasta.....	27
6.3 Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus I	28
6.4 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava II.....	30
6.5 Oppiaineiden avulla kohti itsenäistymistä	31
7 TUKIPALVELUT VAMMAISPALVELULAIN MUKAAN.....	34
7.1 Kuljetuspalvelu	35
7.2 Tulkkipalvelu.....	36
7.3 Henkilökohtainen apu.....	36
7.4 Asumispalvelu	37

7.5 Vapaa-ajan toiminta	38
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSONGELMA.....	40
8.1 Tutkimustehtävä	40
8.2 Tutkimuksen toteutus	40
8.3 Tutkimuksen kohderyhmä	41
8.4 Tutkimusmenetelmän valinta.....	42
8.5 Aineiston keruu haastattelun avulla.....	43
9 TUTKIMUKSEN TULOKSET	46
9.1 Nivelvaihe.....	46
9.2 Asuminen ja vapaa-aika	50
9.3 Palvelut.....	52
9.4 Itsenäistyminen	54
9.5 Tulevaisuus	57
10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	58
10.1 Päätelmä tutkimuksesta	58
10.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	64
10.3 Eettisyys	64
10.4 Jatkotutkimukset ja lisäkysymykset	66
10.5 Oma ammatillinen kasvu	66
LÄHTEET.....	68
LIITE 1: Haastattelukysymykset	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, miten Ruskeasuon koulun lisäopetusluokalta vuonna 2009 valmistuneet CP-vammaiset nuoret ovat kokeneet elämänsä koulusta lähdön jälkeen. Nämä oppilaat siirtyivät syksyllä 2009 jatkokoulutukseen Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskukseen. Siirtyminen jatkokoulutukseen, uuteen kaupunkiin ja uuteen oppilaitokseen on nuorelle suurta muutoksen aikaa. Samanaikaisesti nuori ottaa ensiaskeleensa kohti aikuistumista ja itsenäistymistä. Vammaisille nuorille tämä aika ei ole samanlaista kuin eivammaisille nuorille. Muutoksen aikaa värittävät vammaisuus, lisäsairaudet ja riippuvuus muista ihmisistä. Opinnäytetyössäni päärooliin nousee kuusi vammaisuudeltaan ja lisäsairauksiltaan erilaista 17–18-vuotiasta nuorta. Kolme nuorista on vaikeavammaisia, kolme vammaisia. Lähes kaikki haastateltavat ovat opiskelleet Ruskeasuon koulussa koko peruskouluajan.

Olin vuonna 2009 Ruskeasuon koululla työharjoittelussa, joka liittyi toimintakyvyn tukeminen -opintokokonaisuuteen. Tutustuin harjoittelun aikana lisäopetusluokan oppilaisiin. Minua alkoi kiinnostaa, mitä näille nuorille tapahtuu peruskoulun jälkeen. Sama kiinnostus on Ruskeasuon koululla, Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksella sekä ammattihenkilöillä, jotka työskentelevät vammaisten keskuudessa. Halusin kuulla vammaisilta nuorilta itseltään, kuinka he ovat kokeneet elämänsä muutosten aikakautena ja kokevatko he nykyään itsensä aikuisemmaksi ja itsenäisemmäksi kuin vuosi sitten.

Vammaisten nuorten siirtymistä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen ja uuteen oppilaitokseen on tutkittu suhteellisen vähän. Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen välistä nivelvaihetta ei ole aikaisemmin tutkittu. Esimerkiksi Tarja Mänty (2000) on todennut tutkimuksessaan, että Suomessa ei ole lainsäädäntöä eikä yhteisiä käytäntöjä toiseen asteen koulutuksesta yhteiskuntaan siirtymisen tukemiseen. Monesti tutkijat ovat olleet kiinnostuneita tietämään, kuinka erityisoppilaat ovat sijoittuneet koulutuksen jälkeen työelämään.

Haluan opinnäytetyöni kautta herättää lukijoiden kiinnostuksen, voisiko nivelvaiheen käytännön toteutusta parantaa niin, että se palvelee paremmin vammaisia nuoria. Toivon, että opinnäytetyöni tutkimustuloksista on hyötyä itseni lisäksi Ruskeasuon koululle, Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskukselle ja ammattihenkilöille, jotka työskentelevät vammaisalalla sekä vammaisille nuorille itselleen ja heidän läheisilleen.

2 NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN

Aikuistuminen on osa elämänkulkua. Se on aina yksilöllinen ja henkilökohtainen tapahtuma. Se on myös sosiaalinen ja kulttuurinen prosessi. Aikuistuminen tapahtuu yleensä siinä yhteisössä ja yhteiskunnassa missä yksilö elää ja niiden tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten mukaan. Aikuistumiseen vaikuttavat yhteisössä vallitsevat käsitykset aikuistumisesta, vammaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta. (Ahponen 2008, 12.) Nuoruus ja aikuistuminen ovat muutosten aikaa. Elämänkaariajattelun mukaan aikuistumisvaiheeseen kuuluvat esimerkiksi itsenäistyminen vanhemmista, opiskelu ja ammattiin valmistuminen. Vaikeavammaiset nuoret jäävät helposti sivuun tästä ajattelutavasta, eikä heitä kovinkaan usein mainita, kun puhutaan nuorista aikuisista. (Hyytiäinen, Kokko, Mäki, Pietiläinen & Virtanen 2009, 87.)

Nuorilla luonnollinen siirtyminen aikuistumisen seuraavaan vaiheeseen jää joskus toteutumatta. Kiertotienä voi esimerkiksi jatkaa opiskelua, mikä siirtää monilla aikuistumista. Vaikeavammaisille nuorille tämä ei ole vaihtoehto vaan monesti pakollinen valinta. Määrätietoiset vammaiset nuoret ottavat vastaan haasteita ja kompensoivat vammaansa vahvuuksilla, mutta se ei aina onnistu. Identiteetti voi horjua ja lopulta jää kysymys: olenko vammainen vai ei-vammainen? Aikuistumisvaiheen jatkuessa toiveiden toteutumattomuus usein realisoituu ja unelmat kuolevat. (Ahponen 2008, 205.)

Kaikki 16–24 -vuotiaat nuoret voidaan määritellä nivelvaiheeseen (siirtymävaihe) jotka eivät ole sijoittuneet toisen asteen koulutukseen. Nivelvaihe tarkoittaa toisen asteen koulutukseen sijoittumisen pitkittymistä tai ongelmaisuutta. Nivelvaiheen kohteena ovat nuoret, jotka tarvitsevat enemmän ohjausta kuin peruskoulun tai ammatillisten koulujen normaalien ohjausresurssien kautta on mahdollista antaa. Nivelvaihe sisältää käytännössä esimerkiksi peruskouluarvosanojen korottamista, ammatinvalinnan etsimistä ja sosiaalisten taitojen opettelua. (Valtikka 2010.)

Opiskelijan opinpolkuun kuuluu nivelvaiheita. Nivelvaiheissa opetusjärjestelyt ja yhteistyömuodot muuttuvat. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 13.) Nivelvaiheen ohjenuorana pidetään tavallista koulun päättymistä, mikä on luonnollinen tapahtuma tässä elämän- ja ikävaiheessa. Siirtyminen oppilaitoksesta toiseen on prosessi, ei yksittäinen tapahtuma. Hyvä yhteistyö kaikkien yhteistyötahojen kanssa ja laaja-alainen suunnitelma tähtää tuen ja palveluiden jatkuvuuteen nuoren elämässä. (Hyytiäinen ym. 2009, 88–89.)

Nivelvaiheen suunnittelu on syytä aloittaa hyvissä ajoin jo perusopetuksen aikana, jotta siirtyminen uuteen oppilaitokseen sujuisi nuoren kannalta sujuvasti ja ilman turhia katkoksia. Tarvitaan runsaasti aikaa asioiden pohtimiseen, nuoren omien toiveiden kuulemiseen, valintojen tekemiseen ja tarvittavien järjestelyjen hoitamiseen. Palveluohjaus, joka toteutetaan yhteistyönä muiden tahojen kanssa, auttaa nuorta löytämään tarkoituksenmukainen ja toimiva polku. Tällä polulla tuetaan nuoren aikuistumista ja hänen mahdollisuuksiaan toteuttaa näköisensä tulevaisuus. Oppilaitoksella, opettajilla ja muilla ammatti-ihmisillä sekä huoltajilla on paras tieto nuoren taidoista, oppimistavoista ja vahvuuksista. Nuorella itsellään on ajatus omista toiveistaan ja tulevaisuuden haaveistaan. (Hyytiäinen ym. 2009, 88.)

Aikuistumisympäristöllä on suuri merkitys. Se voi auttaa nuorta saavuttamaan tavoitteensa tai toimia jäykästi ja estävästi. Vammaisilla lapsilla ja nuorilla on vaara syrjäytyä jo koulussa ja omaksua sivullisen asema myöhemmässä elämässään, jos heidän tarpeitaan ei ajoissa huomata. Vammaisiin ihmisiin sovelletaan usein yhtenäisiä periaatteita. Ratkaisuissa tulisi pyrkiä normaaliuteen ja siihen, että nuori pääsee mahdollisemman hyvin osalliseksi yhteiskuntaan. (Ahponen 2008, 204.)

Tulevaisuus on aihe, joka herättää nuorissa paljon ahdistavia kysymyksiä. Nuoren mielessä saattavat olla jatkokoulutuksen ongelmat, parisuhteen muodostamiseen ja perheen perustamiseen liittyvät ongelmat sekä harrastusmahdollisuuksien rajoittuneisuus. Sopeutumisvalmennuskurssit ja vertaisryhmät ovat tärkeä tuki nuorelle, joka on aikuistumiseen johtavalla tiellä. (Kaski 2004, 173.)

3 VAMMAISUUS

Käsittelen tässä osiossa CP-vammaisuuden lisäksi kehitysvammaisuutta, monivammaisuutta, liikuntavammaisuutta ja liitännäisongelmia. Nämä diagnoosit esiintyvät joko osittain yhdessä tai erikseen tarkasteltavalla kohderyhmällä.

Vammaisuuskäsitettä lähestytään nykyisin niin, että vamma on ihmisen toissijainen ominaisuus. Vammaiset ihmiset ovat ensisijaisesti tavallisia ihmisiä muiden joukossa. Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisuuteen, yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet osallistumiseen, kuten muillakin ihmisillä. (Haarni 2006, 9.)

CP-vamma on käsitteenä monimutkainen ja abstrakti. Vamma voi olla termein selitettävissä, mutta ennakkoluulot, kuten normaaliuden käsite, sosiaaliset normit ja odotukset tuottavat yhteisölle ongelmia. (Levänen 1991, 29.) CP-vammaisuudella eli Cerebral Palsy -oireyhtymällä tarkoitetaan sikiöaikana tai varhaislapsuudessa, kahden ensimmäisen ikävuoden aikana tapahtuneen aivovaurion aiheuttamaa kyvyttömyyttä säilyttää kehon normaali asento ja suorittaa normaaleja liikkeitä. Aivovaurion aiheuttama oirekuva on jatkuvasti muuttuva. Liikkumisedellytykset voivat iän myötä huonontua tai parantua. Oirekuva jaotellaan spastisuuden mukaan. Spastisuus on spesifinen motorisen toiminnan häiriö ja se jaotellaan kolmeen eri tasoon. Hemiplegialla tarkoitetaan kehon toispuoleista toimintavajavuutta. Diplegiassa alaraajojen tahdonalainen motoriikka on häiriintynyt voimakkaammin kuin yläraajojen. Tetraplegiassa ylä- ja alaraajojen tahdonalainen motoriikka on vammautunut. (Autti-Rämö 2004, 161–163.)

Kehitysvammaisella tarkoitetaan kehitysvammalain (1987/380) mukaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Käytännössä määritelmä tarkoittaa yksilön kehityksen aikana syntyviä vaikeimpia vammaisuuden muotoja eikä pohjaudu vain älyllisen suorituskyvyn heikkouteen. Älylliseen kehitysvammaisuuteen liittyviä muita häiriöitä, kuten liikuntavammaa, puhe- tai aisti-

vammaa, epilepsiaa ja psyykkisiä häiriöitä, kutsutaan lisä- tai liitännäisvammoiksi tai -sairauksiksi. (Kaski 2004, 179.)

Monivammaisuudeksi kutsutaan kolmen tai useamman vaikean vamman yhdistelmää (Kaski 2004, 179). Kyseessä voi olla muun muassa liikuntavamma yhdistettynä aistivammoihin, useamman erilaisen liikuntavamman yhdistelmä tai jonkin sairauden ja sen aiheuttaman vamman yhdistelmä. Monivammaisuudessa voi olla yhteinen aiheuttaja tai aiheuttajat voivat olla täysin toisistaan erillisiä. Vammat voivat olla vaikeudeltaan hyvin eriasteisia. (Kotirinta 1985, 16.)

Liikuntavamman lisäksi CP-vammaisilla saattaa esiintyä muita liitännäisongelmia. Niitä ovat epilepsia, näkövamma, kuulovamma ja suun alueen liikehäiriöt. CP-oireyhtymään liittyy yleensä pinta-, syvä- ja asentotunnon aistiongelmiä. Ne vaikuttavat kykyyn hahmottaa omaa kehoaan, suorittaa liikkeitä ja oppia motorikkaa. Vuorovaikutuksen ongelmat voivat vaihdella lievästä puheen tuoton häiriöstä täydelliseen kyvyttömyyteen tuottaa puhetta. Vaihtoehtoisena kommunikaatiomenetelmänä voivat toimia viittomat, kuvasymbolit, painakekommunikaattorit tai puhesyntetisaattorit. Kognitiiviset vaikeudet ovat hyvin yksilöllisiä, mutta oppimisen vaikeudet löytyvät hahmottamisen, tiedon yhdistämisen ja toiminnan ohjaamisen alueilta. Liitännäisongelmien lisäksi CP-oireyhtymässä esiintyy huonoa painonnousua ja univaikeuksia. (Autti-Rämö 2004, 169–171.)

Jokaisella CP-vammaisella ja monivammaisella henkilöllä on yksilöllinen tapansa hahmottaa todellisuutta. Todellisuuden hahmottaminen perustuu psykomotorisiin taitoihin päivittäisissä toiminnoissa. Monivammaisuus aiheuttaa yksilössä epävarmuutta. CP-vammaisen nuori ei välttämättä saa riittävästi valmiuksia yhteisen todellisuuskäsitteen luomiseen, esimerkiksi erityiskoulussa tai holhoavassa kodissa. Nuorella voi olla hyvinkin kehittynyt minäkuva itsestään, mutta se toimii vain tutussa ympäristössä. (Levänen 1991, 97.)

4 ITSENÄISTYMINEN

Yhteiskunnallisia rajapyykkejä aikuisuuteen on useita. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana. 15-vuotiaana nuori voi solmia työsopimuksen ja hallita omalla työllä ansaitsemaan tuloja. Oppivelvollisuus päättyy 16-vuotiaana. Lapsilisää ei saa enää 17. ikävuoden jälkeen. Tyttö saa solmia avioliiton 17-vuotiaana, poika 18-vuotiaana. Suomessa alkaa 17-vuotiaana asevelvollisuus. 18-vuotias on täysi-ikäinen, hänellä on vaalikelpoisuus ja äänioikeus. 18-vuotiaana on oikeus ostaa mietoja alkoholijuomia. 21-vuotiaana päättyy mahdollisuus tulla huomioiduksi nuorena työntekijänä. 25-vuotiaana on oikeus adoptiolapseen. (Kotirinta 1985, 123.)

Yhteiskunnassa on erilaisia määreitä, jotka osoittavat, millaista käyttäytymistä tietyn ikäiseltä odotetaan. Pelkkä ikä ei kuitenkaan riitä, vaan ihmiseltä edellytetään erilaisia taitoja ja sosiaalista toimintakykyä hoitaa niitä tehtäviä, jotka kuuluvat aikuisuuteen. Sosiaalinen toimintakyky opitaan yleensä lapsuudessa ja nuoruudessa. Lapsi tarvitsee aluksi aikuisen voimakasta huolenpitoa, joka heikkenee vähitellen. Pitkään jatkuva huolenpito, ylihuolehtivuus, haittaa lapsen itsenäistymistä. (Kotirinta 1985, 123.)

4.1 Vammaisen nuoren aikuistuminen ja itsenäistyminen

Kulttuurissamme ihmisen edellytetään itsenäistyvän ja aikuistuvan. Aikuisuuteen liittyy monenlaisia normatiivisia ja kulttuurisia käsityksiä, joissa korostuvat irtautuminen lapsuudenkodista, itsenäisyys, omatoimisuus, itsensä elättäminen ja omillaan toimeen tuleminen sekä lopulta oman perheen perustaminen. Ne vammaiset ihmiset, jotka asuvat vanhempiensa kanssa, eivät välttämättä sovi tähän normatiiviseen aikuisuuden muottiin. Yhteiskunnassa yksilölle asetetaan vaatimuksia, jotka voivat olla vammaisen henkilön vaikeita omaksua. Vammaisten ihmisten elinolot ja elämäntilanteet sekä heidän yksilölliset ja sosiaaliset tarpeensa vaihtelevat suuresti. (Eriksson 2008, 33–34.)

Ne vammaiset henkilöt, jotka asuvat vanhempiensa luona, ovat riippuvaisia vanhemmistaan monilla tavoilla. Vamma tai sairaus aiheuttaa vahvan riippuvuuden tunteen vanhemmissa, jotka ovat tottuneet auttamaan vammaista lastaan. (Eriksson 2008, 88.) CP-vammaisten itsenäistyminen on sidoksissa nuoren omaan uskoon omasta suoriutumisesta sekä vanhempien asenteista. Nuorelta ei aina vaadita taitojen mukaista itsenäistä selviytymistä kodin arkiaskareissa. Auttamisesta voi tulla tapa, jota on vaikea muuttaa. Harjoittelu itsenäisen toiminnan oppimiseksi vie monesti aikaa. Näin ollen nuori ei kehity mahdollisimman itsenäiseksi ja riippuvuus avunsaannista jatkuu. (Autti-Rämö 2004, 173.) Esimerkiksi vakavat ongelmat kommunikaatiossa ja liikkumisessa edellyttävät jatkuvaa avun tarvetta. Lisäksi taloudellinen riippuvuus vanhemmista on suurempi, jos vammaisen henkilön ymmärrys rahasta ei ole riittävä tai vammaisen ei käy töissä. Vaikeavammaisella lapsella voi olla voimakasta emotionaalista riippuvuutta vanhempiinsa. (Eriksson 2008, 88.)

Vammaisen henkilön elämässä voivat lapsuuden ja aikuisuuden rajat sekoittua. Vammaisen lapsen riippuvuus aikuisten hoivasta on suuri ja tämän myötä muodostetaan voimakas sidos vanhempiin. Omat vanhemmat muodostavat vammaiselle ihmiselle turvallisen elinpiirin, jonka ympärille kutoutuvat monet elämäntäytännöt. Vammaisen henkilön itsenäistyminen ei ole kaikkien toivomuksissa, ainakaan siinä merkityksessä, että hän muuttaisi pois kotoa. Välitön yhteys vanhempiin halutaan säilyttää asumisen ja jokapäiväisen arjen tasolla. Jo heti lapsuudesta lähtien on vammaisen henkilön elämä erilaista yksilön elämää. Erilaisuus tai poikkeavuus ilmentää perustavalla tavalla hänen suhdettaan sosiaaliseen ympäristöönsä, omaan asuinpaikkakuntaansa ja sen tarjoamiin palveluihin sekä kulttuuriin ja kansalaisuuteen. Tämä kaikki muokkaa myös vammaisen yksilön käsitystä hänestä itsestään. (Eriksson 2008, 50–51.)

4.2 Sosiaalisuus ja osallisuus

Sosiaaliset kontaktit ja ystäväverkot ovat tärkeitä tukipilareita ihmisen hyvinvoinnissa. Kontaktiverkoston aktiivisella ylläpitämisellä ja osallistumisella yhteisölliseen elämään on erittäin suuri merkitys ihmisten tyytyväisyyteen ja hyvin-

vointiin. (Myllyniemi 2007, 96–99.) Sosiaalinen osallisuus arjessa näyttäytyy siinä, kuinka paljon omaehtoista toimivuutta arkeen sisältyy. Omaehtoinen toiminta ja itsemääräämisoikeus päivän kulkuun ja arjen askareisiin nähden tekevät ihmisen elämän mielekkääksi ja onnelliseksi. Tunne sosiaalisesta kompetenssista muodostuu onnen tunteesta jonka henkilö kokee niissä tehtävissä ja toiminnoissa, mitä ihmiset muutenkin tekevät ja harrastavat. (Eriksson 2008, 176.)

Nuoren sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki ovat sosiaalisia voimavaroja. Vaikeavammaisen hyvinvointiin vaikuttaa sosiaalisten verkostojen laajuus, sosiaalisen vuorovaikutuksen määrä ja laatu sekä kokemus sosiaalisesta tuesta ja sen saantimahdollisuudesta elämänkaaren eri vaiheissa. Nuoren vammasta tai sairaudesta riippuu, missä määrin se rajoittaa nuoren sosiaalista vuorovaikutusta. Aiheuttaako vamma tai sairaus sosiaalista syrjäytymistä, vaikeuksia ylläpitää sosiaalisia suhteita tai hankaloittaako se uusien suhteiden solmimista? (Laurinkari (toim.) 2004, 22.)

Vammaisten ihmisten sosiaalinen identiteetti muodostuu sen mukaan, minkälaiset ovat heidän elinolosuhteensa. Identiteetti rakentuu elämäntavoissa, arjen rutiineissa ja totumuksissa sekä riippuvaisuuden ja riippumattomuuden asteessa omista vanhemmista tai muista ihmisistä. Jos vammaisella henkilöllä on valtaa päättää, mitä tehdä vapaa-aikana tai miten hän viettää aikaansa ystäviensä kanssa, henkilö voi olla monella tavalla sosiaalisesti kyvykäs riippumatta henkisestä kapasiteetistään. Jos läheisten sukulaisten tai muiden ihmisten asenteet ovat esimerkiksi aliarvioivia, voi vammaisella yksilöllä olla vaikeuksia saavuttaa sosiaalista kompetenssia. (Eriksson 2008, 90.)

Erityiskouluyhteisön merkitys saattaa olla vaikeavammaiselle nuorelle keino sosiaalistua yhteiskuntaan. Opiskelun aikana opettajat ja muut opiskelijat tulevat tutuiksi. Oppimisympäristön turvallinen ilmapiiri kehittää sosiaalisia taitoja. Elämässä kuitenkin on tilanteita, jolloin täytyy siirtyä eteenpäin ja pystyttävä kohtaamaan uusia haasteita. Tämä siirtymävaihe ei ole kaikille ongelmaton, koska nuori joutuu sopeutumaan uusiin olosuhteisiin. Mikäli nuoren valmiudet

eivät ole riittävät, hänen syrjäytymisvaaransa kasvaa. (Laurinkari (toim.) 2004, 22.)

Erityisoppilaitos on yhteisöllinen kasvupaikka, jossa oppilaat, opettajat ja koulun muu henkilökunta ovat olennaisia ja aktiivisia yhteisön kehittäjiä, yhteisen sosiaalisen pääoman luojia. Opettajien lisäksi tulisi huomioida muidenkin aikuisten rooli. Esimerkiksi koulupsykologin ja koulukuraattorin sekä muun koulun henkilökunnan aktiivinen osallistuminen nuorten elämään vaikuttaa positiivisesti sosiaaliseen pääomaan. Koulua ei tulisi pitää erillisenä yhteisönä nuorten muuhun elinympäristöön. Kodin ja koulun välinen yhteistyö on oleellista, mutta yhteistyötä tulisi laajentaa myös vapaa-ajanviettoon. (Ellonen 2008, 172.)

Vertaistuki on toimintaa, jossa samankaltaisia asioita kokeneet ihmiset ovat yhteydessä toisiinsa. Se voi olla puhumista, hiljaa olemista tai toimintaa, oman elämän kertomista tai toisen kuuntelemista. Vertaistukea voi antaa pienemmällä tai suuremmalla joukolla tai vain kahden kesken. Vertaisten kohtaaminen voi olla merkittävää vammaisille nuorille ja heidän perheilleen. (Suomen CP-liitto ry 2010.)

Mahdollisuus osallistumiseen edellyttää yleistä tietoisuutta vammaisuudesta, vammaisten tarpeista ja oikeuksista. Se edellyttää myös erityispalvelujen saataavuutta kuten terveydenhoitoa ja kuntoutusta. Esteettömyys ja saavutettavuus merkitsevät eri asioita vammasta riippuen. Vammaiset henkilöt eivät ole yhtenäinen ryhmä vaan he ovat monenlaisia, tarpeiltaan erilaisia ihmisiä. Vammaisilla henkilöillä pitää olla YK:n yleisohjeiden mukaan samat mahdollisuudet koulutukseen, työelämään, toimeentuloon ja sosiaaliturvaan, perhe-elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, kulttuuriin, urheiluun, vapaa-aikaan ja uskoon. (Haarni 2006, 10.)

4.3 Syrjäytyminen

Yhteiskuntarakenteet, jotka rakentuvat normaaliuden varaan, määrittävät perustavalla tavalla elämänkulkuja. Yleisesti oletetaan, että yksilöt syntyvät, kasvavat

ja elävät elämäänsä tietyn elämänkaaren mukaan. Tähän elämänkaariajatteluun liitetään varhaiskasvatus, koulu ja ammattikoulutus, työssäkäynti ja vanheminen. Sosiaalipoliittinen järjestelmä on organisoanut elämänkaariajattelun normaaliuden perustalle. Kun tarkastellaan vammaisen ihmisen elämää aina hänen varhaislapsuudesta lähtien, voidaan huomata että hänen kaikissa elämänkaarensa vaiheissa on poikkeuksia siihen kaareen nähden, minkä varassa yksilön odotetaan elävän ja siihen järjestykseen nähden mitä hänen odotetaan noudattavan. Yhteiskuntajärjestelmä on rakentunut niin sanotusti erilaisten ”normaalien” odotusten ja niiden luomien totuttuihin sosiaalisten jakojen varaan. Tässä valossa on varsin ymmärrettävää puhua vammaisten henkilöiden syrjäytymisriskeistä. (Eriksson 2008, 171–172.)

Syrjäytymisen ehkäisemisessä tulee omaksua ajattelua, jossa sallitaan vaihtoehtoisia toimintatapoja, vaihtoehtoisia elämäntapoja tai elämänpolkuja, joiden ei odoteta sijoittuvan normatiivisten odotusten janalle. Vammaisille ihmisille täytyisi olla enemmän mahdollisuuksia osallistua yhteisöllisiin toimintoihin. Sellaisiin toimintoihin, joissa on tehty asennemuokkaus ja poistettu esteellisyyksiä, jotka perustuvat niin sanotuille normaaliudelle. (Eriksson 2008, 172.)

4.4 Koulutuksen merkitys

Nykyisessä koulutusyhteiskunnassa yksilöllinen sosiaalinen asema määräytyy pitkälti koulutuksen perusteella. Ihmiset jotka ovat heikosti kouluttautuneet, syrjäytyvät helposti niin työstä kuin muiltakin elämänalueilta. (Laurinkari (toim.) 2004, 21.) Vamma tai vamman laatu voi rajoittaa koulutusalan valintaa esteellisyyden tai asenteiden tasolla. Ammatinvalinnan ohjaus ei välttämättä aina toteudu tasapuolisesti. Vammaisten henkilöiden koulutustaso jää muuhun väestöön nähden matalaksi. Ammattien kirjo on myös vähäisempi kuin muulla väestöllä. (Haarni 2006, 44.)

Koulutus antaa nuorelle välineitä oman elämän hallintaan. Koulutuksesta syrjäytyneet nuoret jäävät sivuun sukupolvensa valtakulttuurista. Kouluttamattomuuteen tai laitospelämään liittyvien leimaamisen mekanismien vuoksi syrjäytyminen

alentaa nuoren itsetuntoa ja ylläpitää rakenteellista erottautumista. Koulutuksesta syrjäytymiseen liittyy muun muassa hyvinvoinnin niukkuus, yhteisöllisten sieteen löyhyys, sosiaalinen syrjäytyminen sekä peitelty torjuminen muiden taholta. (Laurinkari (toim.) 2004, 21.)

Nuorten kohdalla eriarvoistumista voi syntyä koulutuksen epätasaisuudesta. Vammaisten nuorten riski jäädä matalammin koulutetuiksi lisääntyy. Koulukiusaaminen, joka vaikuttaa heidän itsetuntoonsa vahingollisesti, näyttää tutkimusten mukaan suurelta. Itsenäistyminen saattaa myös viivästyä selkeämmin kuin ei-vammaisilla henkilöillä. Elämänkulku ja erilaiset elämäntilanteet olisi syytä ottaa huomioon tarkasteltaessa vammaisten henkilöiden elinolosuhteita. Vammaisryhmät saattavat syrjäytyä muita herkemmin palveluista ja sitä kautta myös yhteiskunnasta. (Haarni 2006, 25–26.)

Koulutuksen merkitys on tärkeä työelämään sijoittumiselle. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa ovat työllistämismahdollisuudet erittäin huonot. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden koulutustaso on muuta väestöä heikompi. Vammaisten henkilöiden aseman parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi on heidän koulutustasoa nostettava. Puutteellinen koulutustaso saattaa ihmiset yhteiskunnassa heikompaan asemaan. (Linnakangas, Suikkanen, Savtschenko & Virta 2006, 78.)

Useat vaikeavammaiset nuoret voivat syrjäytyä, jos he eivät perusopetuksen jälkeen pääse jatkokoulutukseen ja työelämään. Jatkokoulutuksella tarkoitetaan toisen asteen koulutusta tai valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta perusopetuksen jälkeen. Vaikeavammaisten nuorten syrjäytymisvaara johtuu useimmiten siitä, että nuorilla ei ole riittävästi valmiuksia päästä jatkokoulutuspaikkaan tai suoriutua siellä. Tutusta ja turvallisesta ympäristöstä siirtyminen uuteen paikkaan, vaatii nuorelta tiedon lisäksi arkielämän valmiuksia; käytännön taitoja ja sosiaalisia taitoja. Ilman riittävää ohjausta ja opetusta, voi vaikeavammaisen nuori syrjäytyä yhteiskunnasta ja etäännyä ikäistensä normaalista elämänkulusta. (Laurinkari (toim.) 2004, 8.)

Yksi syrjäytymistä aiheuttava syy on, että vammaisella yksilöllä ei välttämättä ole valtaa häntä itseään koskevissa asioissa. Vallan ja itsemääräämisoikeuden puutteen vuoksi vammaisen henkilö on hankalassa asemassa, koska hän on riippuvainen muiden ihmisten avusta selviytyäkseen elämässä. (Eriksson 2008, 13.)

4.5 Yksinolo vai yksinäisyys

Suomalaisessa yhteiskunnassa muuttoliike ja nopea kaupungistuminen sekä sosiaalinen mobilisaatio ovat vaikuttaneet perinteisten yhteisöllisten siteiden kuten suurperheiden ja sosiaalisesti kiinteiden kyläyhteisöjen vähentymiseen. Yksin oleminen on yleistynyt elämänmuotona ja yhä useammalla on kokemuksia yksinäisyydestä. Vaikka yksin eläminen tai yksinäisyys ei näyttäydykään enää poikkeuksellisina elinolosuhteina sosiaalisesti pitkälle eriytyneissä kaupunkikulttuureissa, on yksinäisyys kuitenkin aiheuttanut yhä enemmän emotionaalista pahoinvointia. (Jokinen 2005, 9.)

Yksinolo voi olla itse valittua ja toivottua. Tällöin eivät ajoittaiset yksinäisyyden tuntemukset välttämättä merkitse henkistä pahoinvointia. Vammaisia henkilöitä koskevissa tutkimuksissa on syytä huomioida myös sitä, ettei oleteta kriiikkittömästi yksinäisyyden tuntemusten johtuvan henkilön sairaudesta tai vammasta. Susan Erikssonin (2008,160) tutkimuksessa ei yksikään vammaisen henkilö tullut perustelleeksi sosiaalisten kontaktien puutetta omalla vammallaan tai vammaisuudellaan.

5 RUSKEASUON KOULU

5.1 Yleistä Ruskeasuon erityiskoulusta

Ruskeasuon koulu on erityiskoulu ja se on tarkoitettu liikuntavammaisille, monivammaisille ja pitkäaikaissairaille oppilaille. Koulu toimii myös osaamis- ja kehittämiskeskuksena ja se on Suomen valtion ylläpitämä. (Ruskeasuon koulun toimintastrategia 2003 – 2007, 1.) Koululla on kolme ydinprosessia: oppilaan polku, maksullinen palvelutoiminta ja kehittämis- ja tutkimustoiminta. Koulun toimintaperiaatteet ja strategia ilmenevät koulun sisäisessä toiminnassa, koulutus-, terapia- ja tukipalvelujen tuottamisessa, jotka ovat koulun keskeisiä tehtäviä. (Opetushallitus 2007, 21.) Keskeisellä sijalla on oman minän tiedostaminen ja kasvaminen mahdollisimman itsenäiseksi omassa elämässä ja arjenhallinnassa (Ruskeasuon koulu 2010, 1).

Ruskeasuon koulu luo oppimisympäristön, joka kasvattaa oppilaan persoonallisuutta, vahvistaa realistista minäkäsitystä sekä luottamusta tulevaisuuteen. Koulun tavoitteena on auttaa lapsia ja nuoria kehittymään täysivaltaisiksi lähiyhteisön ja yhteiskunnan jäseniksi. Arvot, kuten ihmisarvon loukkaamattomuus, yksityisyys, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys ovat keskeinen koulun perusta. Nämä arvot välittyvät oppilaiden lisäksi myös huoltajille ja yhteistyökumppaneille. Koulun tarjoamat osa-aikaiset asumispalvelut tukevat nuorten itsenäistymistä ja auttavat perheitä jaksamaan arjessa. Jatko-ohjauksen avulla pyritään löytämään kaikille nuorille ainakin seuraava jatkopaikka. Toiminnan perustana ovat moniammatillinen työtapa ja konduktiivinen pedagogiikka. (Opetushallituksen ja Ruskeasuon koulun välinen tulosneuvotteluasiakirja 2007, 1–2.) Konduktiivinen pedagogiikka kohdistuu kokonaisvaltaiseen persoonallisuuden kehittämiseen. Se sisältää myös emotionaaliset ja kognitiiviset tekijät, eikä kohdistu pelkästään motoristen toimintojen ohjaamiseen. Opetusmuoto mahdollistaa oppilaan aktiivisen osallistumisen ja ongelmien ratkaisemisen hänen omassa ympäristössään. Keskeisenä periaatteena opetuksessa on, että ei tehdä asioita oppilaan puolesta vaan oppilas tekee ne itse. (Ruskeasuon koulun toimintastrategia 2003–2007, 1–4.)

Perusopetuslain (628/1998) 39 § (erityisopetuksen tukitehtävistä huolehtiminen) mukaan koulun tehtävänä on järjestää koulun oppilaille oppimisvalmiuksia parantavaa kuntoutusta koulupäivien aikana. Oppilaitos pyrkii kehittämään opetusta ja kuntoutusta, opetus- ja kuntoutusmenetelmiä sekä opetusvälineitä ja oppimateriaaleja. Ruskeasuon koulu huolehtii tarvittavista ohjaus-, koulutus- ja informaatiopalveluista. Oppilaitoksen velvollisuus on järjestää tarvittaessa muualla opiskeleville oppivelvollisuusikäisille opiskelun tukemiseksi tilapäistä opetusta ja kuntoutusta. Oppivelvollisuusikää nuoremmille ja peruskoulun päättäneille järjestetään tarvittaessa tilapäistä opetusta ja kuntoutusta. Koulun tehtävänä on laatia koulutus- ja kuntoutussuunnitelmia koulunkäyntiä, jatko-opintoja sekä työelämään ja yhteiskuntaan sijoittumista varten sekä antaa tarvittaessa asiantuntija-apua vastaavien suunnitelmien laatimisessa. Oppilaille tulee järjestää tarvittavat asumispalvelut. Ruskeasuon koulun tarjoama opetus sisältää enintään kaksi vuotta kestävää esiopetusta, perusopetusta ja lisäopetusta. (Opetusministeriö 2006, 1.)

Perusopetuksen oppimäärän suorittaneille oppilaille voidaan järjestää perusopetuslain mukaista lisäopetusta. Sen edellytyksenä on, että nuori on saanut perusopetuksen päättötodistuksen joko samana vuonna tai edellisenä vuonna. Lisäopetuksesta käytetään myös nimitystä kymppiluokka. (Opetushallitus 2010a.) Lisäopetuksen kesto on vuoden mittainen. Sen tavoitteena on antaa oppilaalle lisävalmiuksia oman elämänsä rakentamiseen. Perusopetuksessa saatuja taitoja vahvistetaan lisäopetuksessa siten, että oppilas osaa toimia yhdessä muiden kanssa, häntä ohjataan aikuisuuteen ja hänelle annetaan valmiuksia mielekkään elämän suunnittelemiseen. Suunnitelmissa otetaan huomioon jatko-opinnot, asuminen, työtoiminnot ja toimeentulo. (Ruskeasuon koulu 2010, 84.) Lisäopetus ei kuulu yhteishaun piiriin vaan koulutukseen haetaan suoraan asianomaiseen kouluun. Lisäopetusta varten ei ole valtakunnallisia tuntijakoja eikä oppimäärää. Opetus suunnitellaan yksilöllisesti opiskelijan tarpeisiin. (Opetushallitus 2010a.)

5.2 Opetusmuoto Ruskeasuon koulussa

Laki perusopetuslain muuttamisesta (642/2010) 17 §, erityinen tuki, mukaan erityisopetusta tulee antaa oppilaalle, joka ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn takia ei voi osallistua perusopetukseen. Oppilaalle tulee laatia tuolloin opetuksen järjestämistä koskeva henkilökohtainen suunnitelma, HOJKS. (Laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010.) Opetuksen alussa oppilaalle määritellään erityisopetuksen tarve, tavoitteet opetuksessa, niiden toteutuminen, eri tukimuotojen tarve, seuranta ja opintojen arviointi. Suunnitelman laadinnassa hyödynnetään tarvittavia yhteistyötahoja ja oppilaitoksen moniammatillista osaamista. HOJKS:n toteutumista seurataan oppilaan itsearviointilla, opettajien arviointilla ja säännöllisillä HOJKS-keskusteluilla. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005.)

Opetus on Ruskeasuon koulussa oppilaan kokonaisvaltaista oppimista tukevaa toimintaa. Se sisältää opetuksen, hoidon ja avustuksen sekä kuntoutuksen. Opetus toteutetaan moniammatillisesti. Opetus suunnitellaan ja toteutetaan luokkatiimeissä. Tiimit koostuvat erityisluokanopettajasta, hoitajista tai avustajista ja luokan vastuusterapeuteista. Oppilaiden erilaisuus otetaan huomioon opetuksessa siten, että jokaisella oppilaalla on mahdollisuus kehittää taitojaan omien edellytysten mukaisesti. (Ruskeasuon koulu 2010, 1.)

5.3 Ruskeasuon koulun kuntoutusmalli

Institutionaalisen yhteisön tehtävänä on paikata muissa yhteisöissä syntyviä hyvinvoinnin vajeita. Institutionaalisen yhteisön käsitteen alle mahtuu erityyppisiä auttamis-, hoiva-, terapia-, kasvatus- ja kuntoutusinstituutioita. Instituutiot tarjoavat sosiaali- ja kuntoutumispalveluita, joilla on laaja merkitys yksilön yksinäisyyden, hyvinvointivajeiden ja turvattomuuden lievittämisessä. (Raitakari 2008, 223.)

Kuntoutus on osa Ruskeasuon koulun oppilaiden koulunkäyntiä. Kuntoutukseen sisältyy lääkinnällistä kuntoutusta, kuntouttavaa hoitotyötä, kuntouttavaa oppilashuoltoa ja kuntoutuksen huomioivaa opetusta. Oppilaat saavat koulupäivien aikana fysioterapiaa, puheterapiaa ja toimintaterapiaa, neurologista kuntoutusta sekä apuvälinepalveluita. Tarpeen mukaan järjestetään muunlaistakin kuntoutusta, kuten psykoterapiaa, psykiatrista toimintaterapiaa ja ratsastusterapiaa maksusitoumuksella. (Ruskeasuon koulun toimintastrategia 2003–2007, 1–3.)

5.4 Oppilaskoti ja asumisharjoittelu

Asumispalvelujen merkitys on erittäin keskeinen monen vammaisen henkilön elämässä. Asumispalvelukäytäntöihin kuuluu avustaminen arkiaskareissa ja arjessa selviytyminen. Tämä korostuu varsinkin niiden vammaisten henkilöiden kohdalla joilla ei ole mahdollisuutta saada henkilökohtaista avustajaa tai avustajan hankkiminen on hankalaa. (Eriksson 2008, 119.) Osalle Ruskeasuon koulun oppilaista itsenäistyminen tarkoittaa päätösvaltaa ja tilanteen ohjaamista avustajan avulla, vaikkei taitojen haltuun ottaminen toiminnan tasolla olekaan vamman vuoksi mahdollista. Se on arjen hallintaa joka pitää sisällään esimerkiksi minätietoisuuden heräämisen ja tarpeen vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Arkeen kuuluvat myös sensomotoristen, kognitiivisten ja sosioemotionaalisten valmiuksien harjoittaminen ja niiden käyttäminen erilaisissa tilanteissa. Oppilas opettelee taitojen käyttämistä ja soveltamisesta päivittäisissä toiminnoissa, tilanteissa ja toimintaympäristöissä. (Ruskeasuon koulu 2010, 3–4.)

Asumisharjoittelun tavoitteena on antaa mahdollisuus omien asumisvalmiuksien arviointiin ja harjoitteluun. Harjoittelukoti on realistinen ympäristö, jossa kehitellään arjen hallinnan taitoja. Tavoitteena on nuoren omatoiminen huolehtiminen jokapäiväisestä elämästä, päivittäisten tehtävien suunnitteleminen ja toteuttaminen sekä päivän aikataulutus. Asumisharjoittelujaksot suunnitellaan yhdessä oppilaan kanssa. Oppilas valitsee omat tavoitteensa harjoittelujaksoon seuraavista tavoitteista: yksin yöpyminen ja avun pyytäminen, ajankäyttö, aterioiden suunnittelu ja ostosten suorittaminen, henkilökohtaisesta hygieniasta ja vaatteistaan huolehtiminen, vastuu ja ymmärtäminen terveydestään ja lääkitykses-

tään, ympäristöstä ja viihtyvyydestä huolehtiminen, avustajapalveluun tutustuminen, vastuu omista asioista, puhelin- ja virastoasiointi, rahankäyttö ja -kulutus, kuntoutuksen ja terapioiden sijoittaminen arkielämään, asumiseen tarvittavien apuvälineiden kokeilu tai tulevaisuuden asuinmuodon hahmottaminen. (Ruskeasuon koulun toimintastrategia 2003–2007, 20.)

5.5 Nivelvaihe lähettävän koulun näkökulmasta

Lähettävä koulu käynnistää nuoren ja hänen huoltajiensa kanssa nivelvaiheen suunnittelun. Toteutuksen suunnitteluun ja muutokseen valmistautumiseen varataan riittävästi aikaa. Kiireettömällä aikataululla varmistetaan, että nuoren omat ajatukset ja toiveet siirtymästä saadaan esille. Nuorella täytyy olla mahdollisuus ilmaista mahdolliset pelon tunteensa ja häntä askarruttavat asiat. Asiantuntijaryhmä auttaa sopivan opiskelu- tai toimintaryhmän löytämisessä ja tekee yhteistyötä tulevien oppilaitoksien tai yksikön kanssa. Lähettävä koulu pohtii yhdessä nuoren ja hänen huoltajiensa kanssa mahdollisten tulevien oppilaitoksien sopivuutta ja resursseja nuoren kannalta. Lähettävän koulun tulee esitellä kaikki tarjolla olevat mahdollisuudet. Kaikki oppilasta ja hänen perhettään koskevat tiedot siirretään vastaanottavalle taholle asianmukaisin menettelyin ja siitä sovitaan aina etukäteen huoltajien kanssa. Vastaanottavan yksikön kuuluu saada ajantasainen kuntoutussuunnitelma ja tiedot erilaisista tutkimuksista, jotka koskevat nuoren opiskelua. Vastaanottavalle taholle välitetään myös uusin HOJKS. Tarvittaessa nuorelle ja hänen huoltajilleen järjestetään hyvissä ajoin tutustumiskäynti tulevaan oppilaitokseen. (Hyytiäinen ym. 2009, 89–90.)

Nivelvaiheen sosiaalisen tuen antamisessa voi olla ongelmana tuen vähyys tai liiallinen kontrolli ja ohjaus. Vaikeavammaisen nuoren elämässä korostuu helposti ylihuolehtimisen riski, koska nuoren tuen tarve on suurempi kuin muun valtaväestön. (Laurinkari (toim.) 2004, 23.)

5.6 Nivelvaihe Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskuk- sen välillä

Oppilaan jatko-ohjaus on ohjausta kohti aikuisuutta. Ruskeasuon koululla jatko-ohjaus alkaa jo seitsemännellä luokalla ja se jatkuu lisäopetusluokan loppuun asti. Siirtymäsuunnitelma liitetään seitsemännen luokan HOJKS:iin. Suunnitelmasta käy ilmi opiskelun, asumisen, vapaa-ajan, kuntoutuksen ja muiden tuki-
palveluiden asiat. Nuorten siirtymistä jatko-opintoihin tuetaan valmistelemalla
nivelvaihetta yhdessä nuoren, hänen perheensä ja jatko-opiskelupaikan henki-
lökunnan kanssa. (Ruskeasuon koulun koulukohtainen opetussuunnitelma
2006, 11.)

Lähettävä koulu alkaa valmistaa koteja ja muita sidosryhmiä hyvissä ajoin en-
nen muutosta tiedottamalla ja keskustelemalla. Luottamuksellinen tiedonsiirto ja
keskustelu opiskelijasta ovat tärkeää. Nivelvaihe tehdään turvalliseksi myönteis-
ellä henkilökohtaisella vuorovaikutuksella ja tutustumalla etukäteen tuleviin
tiloihin ja toimintatapoihin. Vanhempien kiinnostus ja tuki on edelleen erityisen
tärkeää, vaikka opiskelijaa ohjataan vastuun ottamiseen itsestään ja oppimisesta.
Opintojen loppuvaiheessa annetaan riittävästi tietoa jatkumahdollisuuksis-
ta niin opiskelijalle kuin vanhemmillekin. Heillä on myös mahdollisuus keskustel-
la eri asiantuntijoiden kanssa. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005,
13.)

Järvenpään Koulutuskeskus järjestää yleisinfotilaisuuksia, jossa on mahdolli-
suus etukäteen perehtyä eri koulutuslinjoihin. Yleisesittelyt ovat joko kerran vii-
kossa tai etukäteen sovittuina ajankohtina riippuen koulutuslinjasta. Oppilaitos
järjestää 1–3 päivän tutustumisjaksoja, joissa on mahdollista tutustua opetuk-
seen. (Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010b.)

Koulutuskokeilu on 1–2 viikon mittainen jakso, jossa kokeilija etukäteen tutustuu
koulutustarjontaan yksilöllisesti laaditun suunnitelman mukaan. Koulutuskokei-
luun kuuluu osallistumista kyseisen opintolinjan oppitunteihin, alakohtaisia teh-
täviä, yksilöllisiä ohjauskeskusteluja sekä opiskeluvaikeuksien ja tuen tarpeen
kartoitusta. Jakson aikana lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeudet kartoite-

taan lukitestin avulla. Psykologi kartoittaa oppimisvalmiuksia erilaisten testien avulla, esimerkiksi hahmottamiskykyä ja muistia. Tapaamiset terveydenhoitajan, fysioterapeutin tai toimintaterapeutin kanssa voivat olla tarpeen kokeilun aikana. Koulutuskokeilun päätteeksi kokeilija saa kirjallisen lausunnon, josta käy ilmi kokeilun sisältö ja arvio selviytymisestä opintolinjalla. Kokeilun avulla kokeilija voi arvioida kiinnostustaan ja soveltuvuuttaan alalle. Hän voi asua jakson ajan opiskelija-asuntolassa ja osallistua oppilaitoksen vapaa-ajantoimintaan. Koulutuskokeilu on maksullista ja siihen tarvitaan lähete. (Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2009a; Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010c.)

6 INVALIDILIITON JÄRVENPÄÄN KOULUTUSKESKUS

Järvenpään koulutuskeskuksessa on tarjolla monipuolista opetusta. Keskityn tarkastelemaan tässä osiossa ainoastaan niitä aihealueita, jotka kuuluvat oleellisesti tarkastelemaani kohderyhmään.

6.1 Yleistä Invalidiliiton ammatillisesta erityisoppilaitoksesta

Järvenpään koulutuskeskus on Invalidiliiton ylläpitämä ammatillinen erityisoppilaitos, jossa on ammatillista peruskoulutusta ja valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta sekä ammatillista lisäkoulutusta. Erityisoppilaitos toimii lisäksi ammatillisen erityisopetuksen kehittämis- ja palvelukeskuksena. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2010d.)

Invalidiliiton toiminta-ajatuksena koulutuskeskuksessa on toimiva arki, joka mahdollistaa tuki- tai liikuntavammaisille ihmisille itsenäisen ja hyvän elämän. Liiton arvoina ovat oikeudenmukaisuus, ihmisarvo, luotettavuus ja rohkeus. Oppilaitoksen erityisopetus pyrkii siihen, että jokaisella, erilaisista oppimisedellytyksistä riippumatta, olisivat yhdenvertaiset mahdollisuudet ammatilliseen koulutukseen. Koulutuksella pyritään siihen että valmistuttuaan opiskelija sijoittuisi työhön ja yhteiskuntaan täysivaltaisena kansalaisena omien mahdollisuuksien mukaan. Oppilaitos pyrkii antamaan erityisopetusta niille opiskelijoilla, joiden on vamman, sairauden, kehityksen viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarpeellista saada erityisiä opetus- tai opiskelijahuollollisia palveluja. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2010d.)

Opiskelijan kuntoutuminen ja opiskelu nivELYTvät toisiinsa. Kuntoutuminen on integroitu opiskelijan opiskelupäivään ja oppimiseen. Opetus on järjestetty ja toteutettu siten, että se tukee opiskelijan kuntoutumista. Kuntoutuksen tavoitteena on edistää opiskelijan toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä, hyvinvointia ja osallistumismahdollisuuksia. Kuntoutuksen tukitoimin opiskelija voi opiskella, tehdä jatkosuunnitelmia, selviytyä ammatillisista opinnoista ja mahdollisesti työl-

listyä. Kuntoutuksen lähtökohtana ovat opiskelijan yksilölliset tarpeet, odotukset, edellytykset, sen hetkinen toimintakyky ja voimavarat. (Opetushallitus 2010b, 5, 35.)

Opiskelijahuollon palvelut auttavat opiskelijaa yhdistämään opiskelun ja kuntoutumisen. Kuntoutuspsykologi auttaa ja tukee oppimisen ja mielenterveyden asioissa. Sosiaalityöntekijä opastaa opintososiaalisissa sekä sosiaalipalveluihin liittyvissä asioissa. Fysioterapeutti arvioi ergonomisia olosuhteita ja liikkumisen apuvälineiden tarvetta. Toimintaterapeutti kartoittaa opiskelijan arkielämän taitoja sekä siihen liittyviä apuvälineitä. Kuntoutusneuvoja etsii ratkaisuja vaikeavammaisten opintojen jälkeiseen elämään ja työllistymiseen liittyviin asioihin. Työllistymisneuvoja taas antaa tietoja ja valmennusta työnhakuun sekä urasuunnitteluun. (Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010e, 21.)

6.2 Nivelvaihe vastaanottavan oppilaitoksen näkökulmasta

Vastaanottava oppilaitos tutustuu nuoreen hänen koulussaan ja osallistuu HOJKS-palaveriin. Vastaanottava taho lähettää kutsun nuorelle ja hänen perheelleen tutustumiskäynnille. Kutsun mukana tulee olla tietoa oppilaitoksesta ja siellä toimivasta henkilökunnasta sekä oppilaista. Koulu huomioi myös pitkän matkan päästä tulleet tutustujat. Jokaiselle nuorelle järjestetään yksilöllinen määrä tutustumiskäyntejä ja -palavereja. Uudessa oppilaitoksessa järjestetään ennakkoon tapahtuvia vanhempainiltoja, joihin kaikki halukkaat ovat tervetulleita. Nuorelle voidaan järjestää tutustumisen lisäksi koulutuskokeilua ammatilliseen oppilaitokseen. Tällöin nuori ja tarvittaessa hänen perheensä tutustuu opitunteihin ja opettajiin. Vastaanottavan koulun on hyvä antaa positiivinen ja rehellinen kuva oppilaitoksesta ja henkilöstön työstä. Näin rakennetaan vanhemmille luottamusta tulevaan ja toivotetaan nuori tervetulleeksi taloon. Nivelvaiheessa vanhemmat ja nuori saavat tietoa yhteisistä pelisäännöistä ja koulun käytännöistä. (Hyytiäinen ym. 2009, 91–92.)

Kouluja koskeva velvoite on olla yhteistyössä kodin ja koulun välillä. Tällä pyritään tukemaan oppilaan kasvua ja kehitystä. Yhteistyövelvoite koskee kaikkia kouluasteita. (Hyytiäinen ym. 2009, 181.)

6.3 Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus I

Vaikeavammaisten nuorten valmentava ja kuntouttava opetus on ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 630/1998, 3 §:n mukaisesti ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä järjestettävää opetusta. Se ei ole tutkintoon johtavaa koulutusta. Asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta 8 a §:n mukaan (9.12.1999/1139) valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on vähintään 20 tai enintään 40 opintoviikkoa. Erityisten syiden perusteella koulutuksen laajuus voi olla 80 opintoviikkoa. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta, mikä valmentaa nuorta siirtymään ammatilliseen peruskoulutukseen. Jos nuori ei vammaisuutensa tai sairautensa vuoksi pysty siirtymään ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, on valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus 40 opintoviikosta 120 opintoviikkoon. Tällöin tarkoituksena on valmentaa ja kuntouttaa nuori työhön ja itsenäiseen elämään. (Opetushallitus 2010b, 4.)

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa eli Valmentava I:ssä tavoitteena on suuntautua koulutuksen jälkeen sellaiseen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään, joka nuorta kiinnostaa ja johon hänellä on edellytyksiä (Opetushallitus 2010b, 5). Valmentava I -koulutusmuoto sopii nuorille, jotka pohtivat, millainen koulutus, työ ja ammatti heille sopisivat. Koulutus antaa tietoa erilaisista ammanteista ja koulutusvaihtoehtoista sekä työelämästä. Koulutus tukee nuoren oman arjen hallintaa ja vahvistaa luottamusta omiin kykyihin. Nuori oppii tunnistamaan omat mahdollisuudet suunniteltaessa tulevaisuutta. (Kiipulan ammattiopisto 2010.) Valmentava I on tarkoitettu esimerkiksi niille nuorille, jotka tarvitsevat erityistä tukea liikuntavamman, oppimisvaikeuksien tai muun syyn vuoksi. Opiskelun tavoitteet

määräytyvät nuoren yksilöllisten valmiuksien, voimavarojen ja elämäntilanteen mukaisesti. (Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010.)

Suomen perustuslain (1999/731) 16 § mukaan julkisen vallan tehtävänä on turvata jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaan myös muuta kuin perusopetusta ja kehittää itseään. Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on tarjota kaikille opiskelijoille sopiva, esteetön ja helposti saavutettava oppimisympäristö. Oppimisympäristön esteettömyydellä tarkoitetaan fyysistä ja tietoteknistä esteettömyyttä, sekä asenneesteettömyyttä. Fyysisesti esteetömyydessä ympäristössä tilat ja rakenteet ovat suunniteltu niin, ettei opiskelijalla ole kohtuuttomia vaikeuksia suoriutumisessa. Esimerkiksi pyörätuolilla liikkumisen tulisi olla joustavaa, kuulovammaisella tulisi olla tarvittavat apuvälineet ja näkövammaisella olisi liikkuminen ja opiskelu turvallista. (Opetusministeriö 2004, 12, 21.)

Peruskoulun jälkeen jatkokoulutuksen tarpeellisuus on yhteiskunnallisesti tunnustettua, myös vammaisten henkilöiden kohdalla. Tarjonnasta vastaa lähinnä ammatilliset erityisoppilaitokset. Ammatillista koulutusta työelämää varten tarjoavissa erityisoppilaitoksissa opiskelleet nuoret ovat sijoittuneet työelämään varsin kohtalaisesti, vaikkakin koulutuslavalikoimaa kritisoidaan liian kapeasta valikoimasta. Esimerkiksi kotitalouteen ja metallialaan liittyvää koulutusta tarjotaan melkein jokaisessa oppilaitoksessa. Toisaalta näiden alojen koulutuksen saaneet ovat työllistyneet koulutusta vastaaviin työtehtäviin. (Mänty 2000, 177.) Ammatillista koulutusverkkoa pyritään lisäämään ja kehittämään vammaisille henkilöille niin, että ne soveltuvat heille paremmin. Pitemmällä aikavälillä tämä johtaa myös vammaisten henkilöiden parempaan työllistymiseen. (Eriksson 2008, 26.)

Ammatillisen peruskoulutukseen valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen linja on tarkoitettu erityisopetuksen tarpeessa oleville nuorille. Koulutus antaa valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan. Se tukee nuoren myönteistä kehitystä ja vahvistaa hänen itsetuntoaan sekä elämäntaitoja. Opinnot tähtäävät nuoren itseluottamuksen kasvamiseen, aloitekyvyn lisääntymiseen ja vastuun ottamiseen itsenäisesti tai

ohjatusti. Koulutuksen kokonaisvaltaisuus tavoittelee nuoren tasa-arvoista osallistumista yhteiskunnan toimintaan, hyvinvointiin ja itseohjautuvuuden edistämiseen ja kuntoutukseen. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2010a, 3.)

Opintokokonaisuus muodostuu seuraavista oppiaineista: viestintä ja tietotekniikka, englanti, matematiikka, erityisliikuntakasvatus, toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta, opiskelu- ja työelämän tuntemus sekä ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus. Toiminnallisiin perusvalmiuksiin ja elämänhallintaan kuuluvat motoriset taidot, päivittäistoiminnat, asumisvalmiuksien arviointijaksot, vapaa-ajan taidot sekä itsetuntemus ja vuorovaikutus. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2010a, 3.) Koulutuksessa painotetaan melko samoja sisältöjä kuin seuraavaksi esiteltävässä työhön ja itsenäiseen elämään valmentava II -koulutuksessa. Tavoitteet opinnoissa ovat vain korkeammalla tasolla ja nuorelta vaaditaan enemmän. Nämä opiskelijat eivät ole niin vammaisia ja tuen tarpeessa kuin valmentava II:lla opiskelevat.

6.4 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava II

Valmentava II, esimerkiksi AKVA-OVI -linja, on tarkoitettu moni- ja vaikeavammaisille nuorille, jotka ovat päättäneet peruskoulun. Koulutuksen kohderyhmänä he tarvitsevat erityistä tukea elämänhallinnassa, ammatinvalinnassa, opiskeluun suuntautumisessa ja opiskelun järjestämisessä sekä itsenäisen elämän suunnittelussa ja järjestämisessä. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 3.) Koulutuksen tarkoituksena on, että nuori kykenee tulevaisuudessa mahdollisimman itsenäiseen ja rikkaaseen elämään sekä mahdollisuuksien mukaan osallistumaan itsenäisesti työelämään tai tuettuun työryhmään. Koulutuksen laajuus vaihtelee 40–120 opintoviikon välillä. Valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen sisältyy aina kokonaisvaltaista kuntoutusta ja opinto-ohjausta. Kokonaiskuntoutukseen kuuluu erityisopetuksen lisäksi toiminnallista, psyykkistä ja sosiaalista kuntoutusta. Päämääränä on jatkaa sitä kuntoutusta, jota nuori on saanut jo perusopetuksessa ja jatkaa sitä edelleen ammatillisen kuntoutuksen päättymisen jälkeenkin. Tämän avulla voidaan ylläpitää ja vahvis-

taa nuoren selviytymistasoa tai auttaa nuorta löytämään uusia valmiuksia käytännön elämässä selviytymiseen. (Virtanen & Miettinen 2007, 112–113.)

Koulutuksen kokonaisvaltainen tavoite on nuoren tasa-arvoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan, hänen hyvinvointinsa ja itseohjautuvuutensa edistäminen. Kokonaisvaltainen kuntoutus pyrkii taas siihen, että nuori pystyy selviytymään päivittäisistä elämäntilanteista ja siten kehittämään elämänhallinnan taitojaan ja oppii luottamaan omiin kykyihinsä. Koulutuksen ammattihenkilöt tukevat opintojen aikana nuoren itsearvioinnin taitojen kehittymistä, jotta hän pystyy selkiyttämään omia toiveita ja mielenkiinnon kohteita. Lisäksi koulutuksen aikana nuori realisoi voimavarojensa riittävyttä ja tarkentaa tavoitteitaan niin, että hän voi tehdä päätöksiä omasta opinpolustaan ja työllistymisestään. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 3.) Koulutuksen tavoitteena on löytää realistinen jatkosuunnitelma nuoren opintojen jatkamiseksi tai elämän rikastuttamiseksi. Jatkosuunnitelma laaditaan moniammatillisessa tiimissä, johon osallistuvat tiimin lisäksi nuoren omaiset ja kotikunnan yhteistyötahot. Suunnitelmassa otetaan huomioon nuoren apuvälinetarve ja itsenäisyyttä jokapäiväisessä elämässä lisäävät ja helpottavat toimintatavat. (Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010.)

6.5 Oppiaineiden avulla kohti itsenäistymistä

Valmentava II:n koulutus koostuu yksilöllisestä opintosuunnitelmasta, jossa on otettu huomioon opiskelijan voimavarat. Opintokokonaisuuksiin kuuluvat tiedolliset valmiudet, yhteiskuntavalmiudet, työelämä- ja jatko-opintovalmiudet, toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta sekä vapaasti valittavat opinnot. Tiedollisiin valmiuksiin kuuluva äidinkieli ja viestinnän avulla nuori oppii ilmaisemaan itseään puheen, kirjoituksen tai korvaavan kommunikaation avulla. Opetuksessa laitetaan erityinen painoarvo opiskelijan itseluottamuksen kasvamiseen ja aloitekyvyn lisäämiseen. Käytännön matematiikan avulla nuori vahvistaa ja syventää peruskoulussa opittua matematiikkaa. Tietotekniikan opetus täydentää edellä mainittuja taitoja. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 5–7.)

Yhteiskuntavalmiudet -opintokokonaisuudessa nuori saa tukea ja valmiuksia, jotta hän löytää paikkansa yhteiskunnassa. Hän oppii tuntemaan omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan kunnan ja yhteiskunnan jäsenenä. Hän oppii olemaan oikeudenmukainen kuluttaja niin yksityisen kuluttajan kuin eri ammatissa toimivan kuluttajan näkökulmasta. Työtaitoissa ja ammattiopinnoissa nuori oppii tietämään erilaisia sääntöjä, jotka koskevat työntekijää ja työpaikkoja. Tavoitteena on, että nuori näkee itsensä työntekijän roolissa ja osaa käyttäytyä asianmukaisesti eri tilanteissa. Toiminnassa painottuu käytännönläheinen oppiminen, yhteisöllisyys ja henkilökohtainen vastuu omasta työstä. Opintojen aikana nuori tekee erilaisia tutustumiskäyntejä eri ammattialoille. Tutustumisilla ja harjoittelujaksoilla tuetaan nuoren opiskelumotivaatiota, elämänsisällön etsimistä, ammatinvallinnan mahdollisuuksien selkeyttämistä ja harrastustoiminnan aktivointia. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 7–8.)

Toiminnallisiin perusvalmiuksiin ja elämänhallinta -opintoihin kuuluvat motoriset taidot, päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus, vapaa-ajan taidot sekä elämänhallinta. Motoristen taitojen tavoitteena on, että nuori oppii tuntemaan omaa kehoaan ja toimintakykyään siten, että hän selviytyy jokapäiväisistä toiminnoista mahdollisimman itsenäisesti tai avustajan tukemana. Nuori saa tietoa apuvälineistä ja niiden hankinnoista. Yhtenä tavoitteena on, että nuori saa uusia valmiuksia fyysiseen, sosiaaliseen ja toiminnalliseen selviytymiseen sekä hyväksyy itsensä sellaisena kuin on. Hän löytää itselleen sopivia liikuntamuotoja, joihin kuuluu terveyttä ylläpitävä toiminta ja terveellisten elämäntapojen merkitys. Päivittäistoiminnoissa nuorelle opetetaan ruuanlaittoa hänen kykyjensä mukaan. Opintojen tarkoituksena on, että nuori oppii valmistamaan terveellistä ja taloudellista ruokaa sekä tekemään ruokaostokset itsenäisesti tai avustajan tukemana. Päivittäistoimintoihin kuuluvat siisteys ja puhtaus henkilökohtaisella sekä asumisen tasolla. Keskeinen sisältö tässä opintokokonaisuudessa on itsenäiseen elämään harjaantuminen. Tämän vuoksi omatoimisuudella on tärkeä sija. Opintoihin kuuluu kiinteänä asumiskokeilu, jossa arvioidaan nuoren taitoja itsensä huolehtimisessa, kodin töissä ja asioinnissa sekä ajan- ja rahan käytössä. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 8–10.)

Vapaa-ajan taidoissa nuori oppii viettämään vapaa-aikaansa tarkoituksenmukaisesti ja mielekkäästi. Koulutuksen aikana hän saa tietoa järjestötoiminnasta. Erityinen paino on vammaisjärjestötoiminnassa ja vapaaehtoistyössä. Elämännhallinnan tarkoituksena on oman identiteetin kehittyminen ja omien voimavarojen sekä kehittämistarpeiden realistinen tunnistaminen. Opintojen tavoitteena on, että nuoren itsetunto vahvistuu ja että hän pystyy kartoittamaan elämäntilannettaan ja sosiaalista viitekehystä. Näiden kaikkien opintojen tarkoituksena on, että nuori pyrkisi itsenäisesti vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa. (Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskus 2005, 10.)

7 TUKIPALVELUT VAMMAISPALVELULAIN MUKAAN

Olen valinnut tarkastelun kohteeksi ne vammaispalvelulain (1987/380) mukaiset tukipalvelut, jotka kuuluvat oleellisesti tai osittain kohderyhmän elämään. Lakisääteiset eli subjektiiviset palvelut luokitellaan järjestämisvelvollisiksi palveluiksi vaikeavammaisille.

Vammaisten henkilöiden palvelut tulee järjestää Suomessa ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaan. Jos sosiaalihuoltolain tai muun lain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tai sopivia vammaiselle henkilölle, palvelut tulee järjestää vammaispalvelulain (1987/380) ja – asetuksen (1987/759) mukaan. Vammaispalvelulaki tuli vuonna 2009 ensisijaiseksi kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin nähden. Vammaispalvelulaki säilyttää kuitenkin asemansa toissijaisena suhteessa muuhun lainsäädäntöön. Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Lain avulla pyritään myös ehkäisemään ja poistamaan vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Lain mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on vamman tai sairauden johdosta pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

Vaikeavammaisuus määritellään vammaispalvelulaissa aina erikseen suhteessa siihen palveluun, jota haetaan (Invalidiliitto 2006, 7). Esimerkiksi vaikeavammaiselle henkilölle on järjestettävä vammaispalvelulain (1987/380) 8§:n mukaan kohtuulliset kuljetuspalvelut saattajapalveluineen, tulkkipalvelut, henkilökohtaista apua (subjektiivisiä oikeuksia) ja päivätoimintaa. Palveluasuminen järjestetään lain mukaan, jos henkilö vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee palvelua suoriutuakseen arkielämän toiminnoista. Tulkkipalvelujen suhteen vaikeavammaisena pidetään vaikeasti kuulovammaista, kuulo- ja näkövammaista tai puhevammaista henkilöä. Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen jokapäiväisistä toiminnoista. Kriteereiksi ei lueta ikääntymiseen liittyviä

sairauksia ja toimintarajoitteita. Päivätoiminnan osalta vaikeavammaisuuden kriteerinä pidetään työkyvyttömyyttä henkilöä, joka vamman tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi ei ole edellytyksiä osallistua työtoimintaan. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380.)

7.1 Kuljetuspalvelu

Kuljetuspalvelut saattajapalveluineen kuuluvat asetuksen vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/759) 4 §:n mukaan vaikeavammaiselle henkilölle työssä käymiseen, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, virkistykseen tai muuhun tarpeelliseen, jokapäiväiseen elämään. Jokapäiväiseen elämään kuuluvia kuljetuksia voivat olla vaikeavammaisen henkilön asuinalueella tapahtuvat tai lähikuntiin ulottuvat kuljetukset. Kunta voi järjestää matkat henkilölle taksilla, invataksilla tai vastaavalla ajoneuvolla korvaten siitä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. (Sosiaalipalvelujen ja -etuuksien lainsäädäntö 2007, 214.)

Kuljetuspalvelujen järjestäminen tapahtuu asetuksen vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/759) 5 §:n mukaan vaikeavammaisena pidetyille henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Henkilöllä on mahdollisuus myös välttämättömien työhön ja opiskeluun liittyvien matkojen lisäksi vähintään kahdeksantoista yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa, jotka sisältyvät jokapäiväiseen elämään. Kyseisiä kuljetuspalveluja ei järjestetä henkilölle, joka saa näitä palveluja muun lain nojalla. (Sosiaalipalvelujen ja -etuuksien lainsäädäntö 2007, 214.)

7.2 Tulkkipalvelu

Tulkkipalveluihin on oikeutettu vaikeavammaisen, joka on vaikeasti kuulovammaisen, kuulo- ja näkövammaisen tai puhevammaisen henkilö. Tulkkipalveluihin kuuluu viittomakielellä tai muilla kommunikaatiomenetelmillä tapahtuva tulkkaus. Vaikeavammaisella on oikeus saada tulkkauspalvelua työssä käymiseen, opiskeluun, asioimiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen tai virkistykseen. Vaikeasti kuulo- ja näkövammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada vuoden aikana vähintään 360 tuntia tulkkausta. Muulla vaikeavammaisella henkilöllä on 180 tulkintatuntia käytettävänä. Opiskeluun kuuluvaa tulkkauspalvelua on järjestettävä siinä laajuudessa kuin henkilö tarvitsee selviytyäkseen opinnoistaan. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Kommunikaatioapuvälineet ovat osa kuntien järjestämää lääkinällistä kuntoutusta, elleivät ne liity suoraan tulkkipalveluun. Sopeutumisvalmennuksen kautta voi saada viittomakielen opetusta ja muun vammaisen henkilön tai hänen lähiyhteisönsä opastusta kommunikaation parantamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

7.3 Henkilökohtainen apu

Muilta ihmisiltä saatava tuki arkielämässä on vammaisille henkilöille elintärkeää. Avuntarve päivittäisissä toiminnoissa on vahva, mikä lisää osaltaan riippuvuuden tunnetta toisista ihmisistä. Vaikka sosiaalinen vuorovaikutus lisäisikin henkistä hyvinvointia, saattaa vahva riippuvuus muista vähentää tunnetta itsenäisyydestä ja siitä, että on valtaa toimittaa asiansa itse. (Eriksson 2008, 87.)

Vammaispalvelulain (1987/380) 8 c §:n mukaan henkilökohtaista apua on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on pitkäaikainen tai etenevä vamma tai sairaus ja joka tämän vuoksi tarvitsee välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoista. Henkilökohtaisen avun

yksilöllinen luonne edellyttää, että vaikeavammaisella on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutumistavat. Tässä voidaan käyttää apuna tulkitsemista ja kommunikaation apuvälineitä sekä menetelmiä. Myös omaisten ja läheisten asiantuntemusta voidaan käyttää hyväksi. Mitään ryhmää ei suljeta henkilökohtaisen avun järjestämisen ulkopuolelle vamman tai sairauden laadun, diagnoosin tai iän perusteella. Järjestämisedellytyksiä tarkastellaan yksilöllisesti vammaispalvelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimien perusteella. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

Henkilökohtaisen avustajan puute on tyypillistä niin vammaisilla kuin vanhuksillakin. Yksinäisyyden kokemukset liittyvät usein kodista pääsemisen ongelmaan. Jokaiselle tekee hyvää päästä välillä ihmisten ilmoille ja siten lievittää yksinäisyyden tunnetta. Yksinäisyyden merkitystä voidaan kytkeä kotiin, asuntoon tai tilaan, jossa vammaisen henkilö elää. Erilaiset tilaratkaisut voivat vaikuttaa sosiaalisten kontaktien riittävyteen tai niiden puutteeseen. Jos avustaja käy harvakseltaan, elämää ja sosiaalisia kontakteja pitää aikatauluttaa avustajan käyntikertojen mukaan. (Eriksson 2008, 162.)

Seurustelusuhteiden ja yleisesti ihmissuhteiden ylläpitämisen kannalta itsemääräämisoikeiden toteutumista on hankala todentaa. Vammaisten elämässä ”parhaaksi katsominen” on erinäisten lainsäädösten ja viranomaisten asiantuntijuuteen ja vallankäyttöön liittyvien yhteiskuntarakenteiden legitimoimaa. Esimerkkinä voidaan mainita vammaisen henkilön oikeus henkilökohtaiseen avustajaan. Vaikka vammaisen henkilö anoisi lisäystä avustajan viikoittaiseen tuntimäärään, tarpeen kohotessa liian suureksi velvoittaa tilanne viranomaista etsimään vammaiselle henkilölle jo peräti laitospaikkaa. (Eriksson 2008, 167.)

7.4 Asumispalvelu

Vammaisuusasteesta riippuen monet nuoret tarvitsevat runsaasti huolenpitoa ja tukea. Näiden turvin vammaisen voi saavuttaa tyydyttävän elämän. Erilaisten tai eritasoisten asumisyksiköiden vaikutuksella ja toiminnalla on keskeinen merkitys sille, mitä elämä pitää sisällään. (Ahponen 2008, 205.)

Oppilaitokset, jotka on suunnattu vammaisille henkilöille, tarjoavat mahdollisuuden itsenäisen elämän valmentautumiseen. Nämä elämään valmentavat opintojaksot sisältävät valmennusta myös itsenäiseen asumiseen. Monille vammaisille nuorille voi olla vaikeaa emotionaalisesti irrottautua lapsuudenkodista, joten näitä opintojaksoja suunnitellaan näiden erityistarpeiden mukaan. (Eriksson 2008, 34.)

Ne vammaiset ihmiset, jotka asuvat itsenäisesti asumispalvelun piirissä, eivät tunnu olevan yhtä riippuvaisia vanhemmistaan kuin ne, jotka asuvat vanhempensa luona. Asumispalvelut tarjoavat vammaisille henkilöille sosiaalisia kokemuksia ja mahdollisuuden yksityiseloon. Yksityiselämän puitteissa on mahdollisuus viettää sellaista vapaa-aikaa, joka vastaa yksilön mielenkiintoa ja antaa sekä yksilöllistä että sosiaalista tyydytystä. Fyysinen tai psyykinen vamma saattaa asettaa rajoja siihen minkälaisia harrastuksia voi harjoittaa, mutta niitä voi kuitenkin harjoittaa itsenäisesti ilman esteitä muiden ihmisten taholta. (Eriksson 2008, 96.)

Asumispalveluyksiköiden periaatteet liittyvät asiakkaiden itsenäisen selviytymisen ja omaehtoisuuden tukemiseen. On tärkeää, että vammaisen henkilö itse oivaltaa ratkaisut arjen pulmiin. Itsenäistä selviytymistä pyritään tukemaan kaikilla elämän osa-alueilla. Vammaisen henkilön tulee voida elää mahdollisimman tavallista ja täysipainoista elämää omassa kodissaan. Asumispalveluyksikön säännöissä on neuvotteluvaraa tilanteen mukaan. Esimerkiksi kotiintuloajoista voidaan sopia erikseen silloin, kun on viikonloppu tai kun tavataan ystäviä. Tärkeää on, että vammaisen henkilö voi luottaa siihen, että hänen turvallisuudensa huolehditaan kaikkina vuorokaudenaikoina. (Eriksson 2008, 99, 101.)

7.5 Vapaa-ajan toiminta

Vapaa-ajan aktiviteetit muodostavat sosiaalisia identiteettejä. Nämä erilaiset vapaa-ajan aktiviteetit ovat vammaisille henkilöille tärkeitä, sillä ne saavat tunteen tekemisestä, jolla on merkitystä sekä myös kyvykkyyden tunteen itsearvos-

tuksesta ja sosiaalisuudesta. Harrastuksen parissa on mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja ystävyyssuhteiden luomiseen. Nämä sosiaaliset vaikutukset lisäävät vammaisen henkilön hyvinvointia. Lähi-ihmiset voivat tarjota tukeaan näissä harrastuksissa tai rohkaista osallistumaan. Sosiaaliset olosuhteet ovat optimaalisia vammaisille henkilöille, jolloin tukea ja hyväksyntää on tarjolla ilman erillisiä vaatimuksia. (Eriksson 2008, 95.)

Harrastustoiminta perheen sekä koulun ohella on tärkeää nuorten integroimisessa yhteiskuntaan. Harrastusyhteisöt tarjoavat yksilölle mahdollisuuksia kokea yhteenkuuluvuutta toisten kanssa, toteuttaa itseään ja hankkia aktiivisen kansalaisuuden edellyttämiä tietoja ja taitoja. On tärkeää kiinnittää huomiota vaikeavammaisten syrjäytymistä harrastuksista. (Laurinkari (toim.) 2004, 21.)

Perinteiset harrastukset, kuten käsityöt, musiikin soittaminen ja kirjeenvaihto ovat nykyajan nuorilla menettäneet merkitystään. Tilalle on korvautunut uudet luovuuden muodot, media- ja informaatioteknologia, esimerkiksi sähköpostin ja Chat-kanavien käyttäminen. (Eriksson 2008, 80.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSONGELMA

8.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka CP-vammaiset nuoret kokevat aikuistumisen ja itsenäistymisen peruskoulun jälkeen. Tutkimusongelmana tarkastelen niitä muutoksia, joita vammaisen nuori kokee oppilaitoksen vaihtumisen myötä. Huomioni kohteena ovat nuoren oma ääni ja hänen kokemuksensa. Olen jakanut aihealueet viiteen teemaan, joita tarkastelen tarkemmin myöhemmissä osioissa. Teemat ovat pääosin kehittyneet Ruskeasuon koulun toiveiden mukaan. Koulun ehdotus oli saada tietää kyseisiä teemoja.

Ensimmäinen teema on nivelvaihe, jossa tarkastelen Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskuksen välistä yhteistyötä. Haastateltavat antavat vastauksia seuraaviin kysymyksiin: informaatio jatkokoulutuspaikoista, tutustumiskäynnit, koulutuskokeilu, ennakko-odotukset uudesta oppilaitoksesta, entisen ja uuden koulun vertailua. Toisena teemana on nuoren asumismuoto ja vapaa-ajan vietto ystävyssuhteisiin. Haastattelukysymyksiä ovat asumismuoto, avustaja, vapaa-aika, ihmissuhteet ja yhteydenpito. Kolmantena teemana ovat palvelut, ja siinä nuoret kertovat fysioterapian ja toimintaterapian jatkuvuudesta, palvelutukien ja -etuisuuksien ymmärtämisestä ja mielipiteensä kuljetuspalveluista. Neljäntenä teemana on itsenäistyminen ja aikuistuminen. Keskustelunaiheena ovat päätöksenteko ja vastuunkantaminen itsenäistymisen ja itsemääräämisoikeuden näkökulmasta, yksinäisyys, syrjintä ja tyytyväisyys elämään. Viidentenä teemana haastateltavat kertovat tulevaisuudensuunnitelmistaan. Liitteenä 1 (Liite 1) ovat haastattelukysymykset.

8.2 Tutkimuksen toteutus

Olin vuonna 2009 työharjoittelujaksolla Ruskeasuon koululla. Kahden kuukauden pituinen harjoittelujakso sisältyi toimintakyvyn tukeminen - opintokokonaisuuteen. Näiden kuukausien aikana minulle heräsi halu tietää,

mitä oppilaille tapahtuu, kun he lopettavat peruskoulun. Tämä idea kasvoi lopulta opinnäytetyöni aiheeksi. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoite on ymmärtää tutkimuskohdetta ja usein se alkaa siitä, että tutkija yrittää kartoittaa kentän jossa hän toimii (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 181).

Esitin ideani Ruskeasuon koululle, jossa se otettiin mielenkiinnolla vastaan. Sovimme, että koulun kuntoutusohjaaja toimii työyhteisön ohjaajana opinnäytetyössäni. Hänen kauttaan sain kontaktin Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskukseen, jossa myöhemmin esitin tutkimussuunnitelmani. Opinnäytetyöni aiheesta kiinnostuttiin myös Järvenpäässä, koska tätä aihetta ei ole näiden kahden koulun välillä aikaisemmin tutkittu. Järvenpäässä sovittiin, että erityisopettaja toimii työyhteisön ohjaajanani. Tutkimuksen toteutus lähti hyvin käyntiin ja seuraavaksi olikin aika valita kohderyhmä.

8.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Kohderyhmän valinnassa on muistettava, mitä on tutkimassa ja mikä on tutkimuskysymys. Tutkimusongelmasta riippuen haastateltavat voi valita teeman tai tutkittavaa asiaa koskevan asiantuntemuksen tai kokemuksen perusteella. Tärkein kriteeri on, että haastateltavalla on omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta. (Vilka 2005, 114.) Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus auttoi minua haastateltavien kartoittamisessa. Halusin valita kohderyhmäksi ne lisäopetusluokan oppilaat jotka valmistuivat Ruskeasuon peruskoulusta vuoden 2009 keväällä. Minulla oli mahdollisuus tutustua näihin oppilaisiin työharjoittelujaksoni aikana. Kaikilla haastateltavilla on CP-vamma ja lisäksi erilaisia lisävammoja tai -sairauksia. Kohderyhmään kuuluu kuusi nuorta, joista kolme käyttää säännöllisesti pyörätuolia. Yksi näistä kuudesta käyttää tukena puhetulkkia. Iältään nuoret olivat 17–18 vuoden väliltä.

Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin. On tärkeää, että haastateltavat, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.) Haastateltava on antanut suostumuksensa esimerkiksi haastattelupyynnön aikana saa-

mansa tiedon perusteella, mutta hän voi vielä empiä ennen tutkimushaastattelun alkamista. Ennen haastattelun alkua on hyvä varmistaa, että haastateltava on edelleen tietoinen tutkimuksen tarkoituksesta ja on suostuvainen haastatteluun. (Vilkkä 2005, 112.) Alustavan suunnitelmani mukaan haastateltavien lukumäärä olisi ollut kahdeksan, mutta yksi oppilas ei ollut tavoitettavissa ja yksi halusi kieltäytyä tutkimuksesta. Kieltäytymisen syynä oli tieto, että nauhoitan haastattelut muistini avuksi. Laadullisessa tutkimuksessa yleensä muutetaan haastateltavien nimet tai heille annetaan tunnuksia/lyhenteet, esimerkiksi H1, H2 jne. Päätin käyttää haastateltavista edellä mainittua lyhennettä H1, H2 jne. Pienen otosryhmän vuoksi pyrin näin välttämään, ettei ketään tunnisteta opinnäytetyössäni. Menettelemällä kyseisesti kunnioitan nuoria ja heidän yksilönsuojaansa. Itsestäni käytän kirjainta H eli haastattelija.

8.4 Tutkimusmenetelmän valinta

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan todellista elämää mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia asioita. Aineiston hankinnassa voidaan käyttää erilaisia metodeja, esimerkiksi teemahaastattelua, jossa tutkittavien näkökulmat ja oma ääni pääsevät esille. Tutkimuksen kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti ja saatuja aineistoa käsitellään ainutlaatuisina. (Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164.) Suomenkielisissä metodioppaissa ja tutkimusraporteissa laadullisesta tutkimuksesta käytetään synonyymejä sanoja ”laadullinen”, ”kvalitatiivinen”, ”pehmeä”, ”ymmärtävä” ja ”ihmistutkimus” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 23).

Valitsin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen sen ihmisläheisyyden takia. Lähestymistavaksi valitsin fenomenologisen tutkimuksen, koska fenomenologiseen kuuluu oleellisesti koettu kokemus. Termi fenomenologia on johdettu Kreikan sanoista, ”ilmiö, ilmenevä” ja ”järki, oppi” eli se tarkoittaa kirjaimellisesti oppia ilmenevästä (Backman & Himanka 2010). Opinnäytetyöni päätarkoitus on saada vammaisen nuoren oma ääni ja kokemus kuuluville. Laadullinen tutkimus oli ainut mahdollinen menetelmä myös pienen otosryhmän vuoksi.

8.5 Aineiston keruu haastattelun avulla

Valitsin aineiston keruumenetelmäksi yksilöhaastattelun teema-aiheiden mukaan. Sain osallistua Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa kohderyhmän oppitunnille jossa kerroin, mitä kaikkea tutkimus pitää sisällään. Osa oppilaista antoi luvan siinä tilanteessa henkilökohtaisesti, mutta otin myös yhteyttä heidän huoltajiin joko sähköpostitse tai puhelimitse. Näissä yhteydenotoissa pyysin lupaa huoltajilta, että heidän lapsensa voivat osallistua tutkimukseen. 18 vuotta täyttäneet opiskelijat antoivat luvan haastatteluun suoraan. He kertoivat tutkimuksesta vanhemmilleen.

Haastattelumuodon etu on se, että haastatteluluvasta sovitaan haastateltavan kanssa henkilökohtaisesti. Haastatteluista harvoin kieltäydytään luvan antamisen jälkeen tai kielletään käyttämästä saatua tutkimusaineistoa. Haastattelun eduksi voidaan laskea se, että siihen voidaan valita juuri ne henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta. Teemahaastattelussa ei voi kysellä mitä tahansa, vaan sen avulla pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehitykseen. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 74, 75.)

Haastattelupaikkana oli Järvenpään koulutuskeskuksen asumisharjoitteluun tarkoitettu huoneisto, johon tutustuin etukäteen. Haastatteluun varattuun tilaan kannattaa käydä tutustumassa, jotta voi ratkaista tilaan liittyvät mahdolliset ongelmat, kuten hälyäänet ja muut häiriötekijät (Vilka 2005, 112). Yksilöhaastattelut toteutin huhti- ja toukokuun 2010 aikana. Keskimääräinen haastattelu-aika oli noin tunti. Tunnelma oli jokaisessa haastattelussa iloinen ja vapautunut, mikä mahdollisti luottamuksellisen ja avoimen keskustelun. Pyrin olemaan tasa-arvoinen haastateltavan kanssa. Tämä rohkaisi nuorta avautumaan enemmän, esimerkiksi puhuttaessa yksinäisyydestä.

Tutkimushaastattelun avainkysymyksenä on luottamus. Haastattelujen hyvä anti eli tulos on riippuvainen siitä, saavuttaako haastattelija haastateltavien luottamuksen. (Eskola & Suoranta 2000, 94.) Haastattelun etu on myös joustavuus

mikä mahdollistaa, että siinä voidaan toistaa kysymyksiä, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä samalla keskustelua haastateltavan kanssa. Joustavuuden lisäksi haastattelija voi toimia myös tunteiden ja ilmaistujen havainnoitsijana. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Kysymysten selventäminen ja asioiden yksinkertaistaminen oli tärkeää, kun haastattelin vammaisia nuoria. Avaavilla kysymyksillä pyrin tekemään asian ymmärretyksi.

8.6 Tutkimusaineiston analysointi

Aineiston analyysin tarkoitus on luoda tutkimukseen selkeyttä ja uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään siihen, että aineisto tiivistetään kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 2000, 138.) Laadullisessa tutkimuksessa aineisto voidaan pilkkoa teemojen eli eri aihepiirien mukaan. Jos aineistojen keruu on tapahtunut teemahaastattelun avulla, on aineiston ryhmittely helppoa, koska teemat itsessään muodostavat jäsenyyksen aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Teemahaastattelussa poimitaan keskeiset aiheet tai teema-alueet, joita on välttämätöntä tutkimusongelmaan vastaamiseksi käsitellä. Teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä sillä hetkellä, kun toteutetaan haastattelua. Tavoitteena on, että haastateltava voi antaa oman kuvauksensa kaikista teema-alueista. (Vilka 2005, 101–102.)

Valitsin haastatteluteemoiksi opiskelun, asumisen ja vapaa-ajan, palvelut, itsenäistymisen sekä tulevaisuuden näkymät. Opiskeluteeman myötä kartoitin Ruskeasuon koulun ja Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen välistä nivelvaihetta. Asumisen ja vapaa-ajan kautta selvitin, onko nuori ottanut ensiaskeleensa kohti aikuistumista ja oma-aloitteista elämää. Palvelujen osalta keskityin selventämään, onko koulujen opetus vammaispalvelujen osalta riittävä. Teemat itsenäistyminen ja tulevaisuus selventävät, kokeeko nuori olevansa matkalla kohti aikuistumista.

Aineiston analysointi on laadullisessa tutkimuksessa usein vaivalloisempaa kuin aineiston kerääminen (Eskola & Suoranta 1999, 116). Tämän tosiasian kohtasin omassa opinnäytetyössäni. Haastattelujen tekeminen oli mukavaa ja

rentoa. Litterointi oli aikaa vievää, mutta analysointi melko helppoa. Puhtaaksi kirjoituksen jälkeen minulla oli lähes 90 sivua materiaalia, josta tehdä sisällön-analyysia. Jokainen haastateltava oli ainutlaatuinen persoona, joten asiaankuulumatontakin keskustelua ja tarinan kertomista mahtui näiden sivumäärien sisälle.

Tein haastattelurungon teemojen ympärille, mikä mahdollisti selkeän jäsenyyksen analyysille. Teemojen mukaan kuvailin ja luokittelin nuorten vastauksia, joista tein johtopäätöksiä. Analysointivaiheessa käytin hyväkseni värikoodausta. Väritin erivärisillä kynillä teemat ja jokaisen haastateltavan vastaukset teemojen ja värien mukaan. Käytäntö helpotti johtopäätösten tekemistä.

9 TUTKIMUKSEN TULOKSET

9.1 Nivelvaihe

Tiedustellessani haastateltavilta, keneltä he olivat saaneet tietoa Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksesta, viisi kuudesta vastasi saaneensa tiedon Ruskeasuon lisäopetusluokan opettajilta. Osa haastateltavista oli keskustellut asiasta kuntoutusohjaajan, ohjaajan tai puheterapeutin kanssa.

Kaikki kuusi haastateltavaa olivat kevään 2009 haussa hakeneet yhteen tai useampaan jatkokoulutuspaikkaan. Hakutoiveet olivat kaupan- ja hallinnon valmentavalle linjalle Keskuspuiston ammattiopiston Espoon tai Helsingin toimipaikkoihin. Yksi haastateltavista oli hakenut sosiaalialan- ja terveysalan valmentavalle linjalle ja yksi tekniikan ja liikenteen alan työpainotteiselle linjalle Järvenpään. Kolme haastateltavista oli valittu ja opiskeli parasta aikaa työhön ja itsenäiseen elämään valmentavalla ja kuntouttavalla linjalla. Kaksi opiskeli ammatilliseen koulutukseen valmentavalla linjalla. Yksi haastateltavista oli tekniikan ja liikenteen alan työpainotteisella linjalla Järvenpäässä.

Hakiessani vastausta kysymykseen oliko kyseinen koulutuslinja, jolla nyt opiskelee, henkilön oma toive vai jonkun toisen ehdotus, vastaukset vaihtelivat. Pääsääntöisesti idea koulutuslinjasta oli lähtöisin Ruskeasuon koulun opettajilta tai avustajilta. Yksi haastateltavista oli kysellyt luokkakavereiden mielipidettä omassa hakutoiveensa. Yksi haastateltava oli kokenut tulevan linjan omakseen käytyään koulutuskokeilussa. Yhden haastateltavan vastaus poikkesi muista. Hänen mukaansa koulutuslinja, jolla hän opiskelee, ei ole kenenkään idea erityisesti. Hänen mielestään useat ihmiset vain päätyvät sinne.

Lähes kaikki haastateltavat olivat osallistuneet koulutuskokeiluun tai ainakin käyneet tutustumassa ehdolla olevaan opiskelupaikkaan. Koulutuskokeilujen kesto oli keskimäärin 5 päivää. Näiden päivien aikana nuori tutustui yhteen koulutuslinjaan, osallistui oppitunteihin ja koulun tapahtumiin. Osa haastateltavista luonnehti kyseistä viikkoa hyväksi, vaikka he eivät olleet saaneet omasta mie-

lestään oikein mitään kunnollista käsitystä koulusta. Yksi haastateltavista mainitsi haastattelut ja testit, joita oppilaitos tekee koulutuskokeilun aikana hakijalle. Hän luonnehti viikkoa raskaaksi ja voimia vieväksi juuri näiden testien takia. Yksi kertoi uuden ja tuntemattoman ympäristön olleen jännittävä.

H4: No, olihan se aika. Siis, kun oli ehtinyt tottua Ruskikseen (Ruskeasuon koulu). Niin ja sitten, kun mentiin 3 päiväksi muualle, eikä yhtäkkiä ollutkaan sitä tuttua ympäristöä. Siinä vähän sitten ajatteli, että missä sitä ollaan ja silleen. Mutta kyllä se tästä lähti liikkeelle.

Jokainen ihminen on yksilöllinen ja niin olivat myös haastateltavien odotukset ja kokemukset uudesta oppilaitoksesta. Kokemukset vaihtelivat ikävästä mielenkiintoon. Eräs koki uuden paikan sekavaksi, jossa on liian paljon rakennuksia.

H1: On tää aika sokkeloinen paikka, mutta oon mä oppinut liikkumaan täällä.

H: Siis sun mielestä tää on liian sokkeloinen?

H1: Ainakin alussa tuntui siltä. Niin monia rakennuksia. Missään ei oo selkeätä pohjapiirrosta.

H: Kaipaisitko enemmän opasteita tai viittoja, missä mikäkin paikka sijaitsee?

H1: No, ainakin alussa olisin kaivannut. Ruskiksella ainakin oli. Nii, jos sä katsot pelkästään rakennusten pohjapiirroksia, mut kun on vielä pihapiiritkin. Pitäisi olla helikopteri ja kattoo ylhäältä. Pitäisi nähdä ne rakennusten mallit ja muodot ennen kuin ymmärtäis. Se on kyllä ihan järjetöntä.

Eräälle haastateltavista paikka oli ennestään tuttu, koska hänen sukulaisensa oli valmistunut vuosia sitten merkonomiksi samasta koulusta. Tästä johtuen hänellä oli positiivinen mielikuva oppilaitoksesta. Yksi haastateltavista luonnehti ensimmäisiä viikkoja uudessa koulussa seuraavasti:

H4: Kevätjuhlien jälkeen, kun lähettiin Ruskiksen pihalta viimeistä kertaa pois, niin silloin tuli vähän, että joo! Siirtyminen alkaa sitten syksyllä. Se ensimmäinen viikko oli sellainen, ettei tiennyt missä ollaan. Mutta sitten, kun aikaa meni. Niin, kuule, tossa ruokalassa ku sitten istuttiin...niin. Mä olin koko kesän vähän sulkeutunut. Mutta sitten tuolla ruokalassa istuttiin, kun koulu alkoi. Mä menin suoraan istumaan, missä mun kaveritkin Ruskikselta oli. Ja siinä sitten...(naurua). Siinä sitten meni koti-ikävä saman tien.

Henkilö oli kokenut jännityksen tunnetta koko kesän ajan koulusta toiseen siirtymisen vuoksi. Hän oli viettänyt 11 vuotta elämästään Ruskeasuon koulussa. Jännitystä ei lieventänyt etukäteen koettu koulutuskokeilukaan. Haastateltava kertoi pohtineensa ensimmäisten viikkojen aikana identiteettiään. Hän ei tuntenut olevansa oikeassa paikassa. Hän oli myös miettinyt, kuinka pitkään hänen täytyisi olla siellä ja mitä hän tekee, jos hän ei viihdykään. Epäily oli kasvanut niin suureksi, että hän oli miettinyt, kuka hän oikein on. Voimavaraksi selviytymiseen hän nimesi entiset luokkakaverinsa vanhasta koulusta. Kaverit auttoivat häntä sopeutumaan uuteen tilanteeseen.

Suurin osa haastateltavista oli käynyt Ruskeasuon koulua 11 vuotta. Mielikuvissa koulu oli kuin toinen koti. Monet kuvailivat entistä kouluaan kodikkaaksi paikaksi, jossa on mukavia ihmisiä. Mutta selviä erojakin näiden kahden koulun välillä löytyi.

H1: No, onhan tämä erilaista. Täällä on enemmän aikuisempaa (Järvenpää). Ei kai siinä sen kummempaa. Selvä ero on, että Ruskis on peruskoulu ja tää on ammattikoulu.

H4: Heti aluksi sen eron huomaa Ruskiksella, kun astuu ovesta sisään. Se tuntuu heti kodilta. Se oli kuin ois astunut kodista seuraavaan kotiin. Mutta, kun tänne tulee (Järvenpäähän) niin oikeesti tuntuu siltä, että nyt ollaan hei, koulussa. Silleen oikeesti koulussa, koulussa! Ruskiksella tuntien jälkeen muuttui vähän leppoisammaksi. Oli enemmän vapaa-aikaa tuntien välillä. Mutta täällä sen tuntee heti, että nyt ollaan koulussa tiettyyn kelloon asti. Tämän jälkeen mennään omaan huoneeseen ja tehdään jotain vapaa-ajan juttuja. Tämä erottuu hyvin selkeesti. Ruskiksella tuntee, että nyt ollaan välitunnilla. Täällä on kuin oikeeta maailmaa. Ruskis tuntui ihan leikkimaailmalta. Aina oli kaverit auttamassa ja leikkimässä. Siellä periaatteessa vaan leikittiin.

Kaksi haastateltavista kertoi kokeneensa vanhassa koulussa eriarvoisuutta, varsinkin kielten tunnilla. Yksi haastateltavista halusi erikseen mainita, ettei Ruskeasuon koulussa ollut kiusaamista muiden taholta. Yksi haastateltavista ihmetteli, minkä vuoksi Ruskeasuon koulussa ei ollut selkeitä välitunteja. Hän olisi halunnut mennä välitunnilla ulos tekemään jotain, kuten yleensä koulussa mennään.

Yksi haastateltavista, jolla oli kokemusta oppilaskodista ja asumispalveluyksiköstä, kertoi pitävänsä enemmän Järvenpään asuntolasta. Hänen mielestään Ruskeasuon koululla oli liian pienet makuuhuoneet, kun taas Järvenpäässä on oma keittiö, wc ja suurempi makuuhuone.

Viisi kuudesta haastateltavaa kertoi jännittäneensä tuloa uuteen oppilaitokseen. Jännitystä aiheuttivat uudet ihmiset, uusi paikka tai muuttaminen ensimmäistä kertaa asumispalveluyksikköön. Lapsuuden kodista pois muuttaminen ja asuntolassa asuminen aiheuttivat suurimman jännityksen. Epävarmuutta aiheutti myös, pääseekö opiskelemaan halutulle linjalle ja osaako siellä opiskella. Eräs luonnehti jännityksen johtuvan siitä ”ihmisen tavallisesta paikanvaihtoepisodista”. Kaikki mainitsivat, että ajan kuluessa jännitys laantui, kun uuteen paikkaan tottui.

Kaikki haastateltavat viihtyivät Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa. Kulunutta vuotta luonnehdittiin mukavaksi, koska opettajat ja oppitunnit olivat kivoja. Ilmapiiri oppilaitoksessa oli rentoa ja mukavaa. Eräs haastateltavista piti siitä, että koulussa oli rauhallista. Seuraavassa esimerkissä tulee selkeästi ilmi ammatilliseen koulutukseen valmentavan opetuksen ja ohjauksen tarkoitus.

H3: Hyvä vuosi on ollut.

H: Oot tykännyt opiskella täällä?

H3: Joo. Oon tykännyt. Tää on tosi kannattavaa, käydä tää linja. Jos ei yhtään tiedä, mitä tekee. Tää kannattaa käydä.

H: Eli sun mielestä tämän vuoden ja opiskelun aikana selkeytyy tulevaisuuden suunnitelmat? Siitä, mitä haluis jatkossa tehdä?

H3: Joo ja sehän tässä on vähän niin kuin tarkoitus.

Eräs haastateltavista ikävöi vuodenkin jälkeen entistä koulua. Hän mainitsee ikävöivänsä Ruskeasuon koulun tiloja ja siellä olevia ihmisiä. Ajoittain hän lievensi ikävän tunnetta kuvittelemalla Ruskeasuon tiloja Järvenpään oppilaitokseen. Henkilö turvautui mielikuvitukseen, joka helpotti ikävän tunnetta.

H4: Tämä on nyt tätä ja kaikki vanha on siellä jossain. Ei täällä ole mitään sellaista, ettenkö voisi olla täällä. Mutta jossain vaiheessa, kun täällä alkaa pitkä työrupeama. Alkaa pitkät päivät, niin silloin tu-

lee tunne, että haluaa takaisin vanhat koulupäivät. Mutta ei se mitään. Kun on vanhat kaverit ja tukijat, niin siinä se menee.

9.2 Asuminen ja vapaa-aika

Kolme kuudesta haastateltavasta opiskeli Järvenpäässä kotoa käsin. Kolme muuta asui koulun asuntolassa. Heidän mukaansa asuminen on sujunut hyvin, mutta he ovat kokeneet ajoittaista koti-ikävää. Aika oli vaikuttanut sopeutumiseen. Yksi näistä kolmesta haastateltavista asui aluksi kotona, mutta muutti myöhemmin asumaan asuntolaan.

H4: Oikeesti äiti ja isä silleen, ei ne oikeesti pakottanut, mutta ne sanoivat, että viikossa, joku tietty tuntimäärä ollaan täällä (Järvenpää) ja sillä selvä. Siitä ei sitten keskustella. Sit mä olin täällä tietyn ajan. Vanhemmat ei tietenkään pakottanut mua. Ne ei koskaan pakota mua, jos mä en halua. Kyse on siitä kuitenkin, että lämpimästi suositellaan, että olisi hyvä, jos olisit siellä. Mä olin jonkun aikaa viikosta täällä ja mä totuin siihen. Ja sit vietin öitäkin täällä. Ja sit se meni kokoviikkoiseksi.

Haastateltavat nimesivät seuraavia käyttämiään vapaa-ajan viettotapoja: lukeminen, musiikin kuuntelu, internet, tietokonepelien pelaaminen, kuntosalilla käyminen, jalkapallon ja sählyn pelaaminen. Iltaisin monet kävivät joko ystävien tai avustajan kanssa kaupassa, kirjastossa tai kaupungilla.

Kuluneen vuoden aikana oli lähes jokaisella haastateltavilla muuttunut ystäväpiiri, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Tämä haastateltava koki ylpeyttä vastatessaan seuraavanlaisesti:

H: Onko sinulla muuttunut ystäväpiiri Ruskeasuon koulun jälkeen?

H2: No, höpö, höpö. Ei paljon mitään! Samana on pysynyt!

H: Eli onko ne kaikki niitä samoja luokkakavereita kuin aikaisemminkin?

H2: Samoja on! (henkilö on ylpeän näköinen) Mulla on yks kaveri sieltä Ruskeasuon koululta lähtien. Me ollaan tunnettu 11 vuotta. Ollaan oltu yhdessä eskarit (esikoulu) ja kaikki. Mä nään sitä kaveria viikonloppuisin.

Muut haastateltavat kertoivat saaneensa uusia ystäviä luokkakavereista tai asuntolan naapureista. Vanhoihin ystäviin he pitivät edelleen yhteyttä. Yhteydenpito ystäviin tapahtui pääsääntöisesti tietokoneen välityksellä. Joko Messengerin, Chatin tai Facebookin välityksellä. Ystäviin otettiin yhteyttä myös puhelimitse tai kutsuttiin vierailulle kotiin tai asuntolaan.

Yhteydenpito perheeseen tai sukulaisiin riippui pitkälti siitä, asuiko haastateltava kotona vai asuntolassa. Kotona asuvat henkilöt olivat luonnollisesti enemmän yhteydessä perheeseensä. Asuntolassa asuvat henkilöt olivat lähes aamuin illoin yhteydessä vanhempiin ja muihin perheenjäseniin. Viestintävälineinä olivat puhelin, Messenger tai sähköposti. Vamman tai sairauden laatu vaikutti yhteydenpitovälineeseen. Isovanhempien rooli nousi tärkeäksi tuenantajaksi monen haastateltavan keskusteluissa.

Eräs haastateltavista oli onnellinen uusista ystäväistä, mutta ero uusiin ja vanhoihin ystäviin oli selkeä.

H4: Täällä mun sisällä se on ihan sairaan suuri ero. Siis Ruskiksen ja Järvenpääläisen kaverin kanssa. No, ehkä sen takia, että mä en voisi kertaakaan heittää Järvenpääläiselle kaverille, että miten menee? Kato, vitsi lentää mulla täällä vanhalla tottumuksella. No, Järvenpääläisille kavereille mulla on kuitenkin aikaa, mutta en ole koko vuonna purkanut kunnolla niille mitään. Tarkoitan siis tunteita tai silleen.

H: Tarkoitat siis syvällisempiä tunteita?

H4: Niin. Ruskis on edelleen se. Vieläkin mä vaikka väkisin etsin jonkun Ruskiskelaisen ja sit mä puran sille.

Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa yksinäisyyttä vaikka oli luonut uusiakin ystävyysuhteita.

H: Ystäväpiiri on siis muuttunut. No, kerrohan lisää. Onko uudet ystävät sun luokkakavereita?

H5: No, joo. Mä oon ollut vähän yksinäinen. Tai silleen. Ehkä se johtuu siitä, että mä oon vähän erityinen. Tai silleen. Mut en mä silleen yksinäinen oo. Joskus tulee silleen, että muut ei puhu mun kaa. Esimerkiksi tuolla ruokalassa. Vähän niin kuin halveksitaan.

Neljä haastateltavaa kuudesta kertoi osallistuneensa koulun vapaa-ajan ohjelmiin. Ne opiskelijat, jotka asuivat asuntolassa, käyttivät tilaisuuksia hyväkseen. Seuraavat vapaa-ajan ohjelmat kiinnostivat nuoria: sauna-illat, karaoke hetket, disko, keilaus, konsertit, pikku-joulut sekä ystävänpäivätapahtuma. Opiskelijat, jotka asuivat kotona, eivät jaksaneet koulupäivän jälkeen jäädä enää vapaa-ajan ohjelmiin. He kertoivat, että ohjelma on pääasiassa tarkoitettu vain niille jotka asuvat asuntolassa.

Tiedustellessani haastateltavilta, haluaisivatko he jotain muutosta vapaa-aikaan tai harrastustoimintaan, olivat kaikki tyytyväisiä tämän hetkiseen tilanteeseen. Yksi haastateltavista lopulta toivoi muutosta kouluruokailuun. Hän halusi enemmän herkkuruokia.

9.3 Palvelut

Palvelut-osiossa halusin tietää, oliko haastateltavilla tapahtunut kuluneen vuoden aikana muutosta palvelujen laadussa tai saannissa. Fysioterapiaa tai toimintaterapiaa nuoret saivat 1–2 kertaa viikossa vamman mukaisesti. Heidän mielestään he saivat Järvenpäässä tarpeeksi kuntoutusta. Määrällisesti se oli sama kuin Ruskeasuon koulussa. Yksi haastateltavista kertoi käyneensä kerran viikossa omalla ajallaan Käpylän kuntoutuskeskuksessa Kelan kustantamana. Eräs haastateltavista toivoi saavansa toimintaterapiaa, mutta Lastenlinna (sairaala Helsingissä) oli päättänyt, ettei sitä enää tarvita. Henkilö itse toivoi hienomotoriikkaansa parannusta.

Haastateltavat olivat melko hyvin perillä matkustamiseen liittyvissä asioissa. Neljä kuudesta haastateltavasta käytti hyödykseen taksikorttia koulumatkoihin tai vapaa-aikaan.

H: Onko sulla taksikorttia vapaa-ajalle?

H3: Joo, on mulla. Mä käytän samaa taksikorttia kuin käytän näihin koulumatkoihin.

H: Onko sun mielestä näitä matkoja tarpeeksi?

H3: No, se vähän riippuu kuukaudesta. Välillä tuntuu, että ne loppuu kesken kuukauden. Niitä, kun saa vain 18 kuukaudessa.

H: Sisältyykö siihen 18 matkaan myös koulumatkat?

H3: Ei sisälly. Ne on eri juttu.

Yksi haastateltavista mainitsi, että taksikorttia sai käyttää vapaa-aikaan tai harrastuksiin kaksi kertaa viikossa. Hän oli tyytyväinen viikoittaiseen määrään. Toisen haastateltavan mielestä se oli aivan liian vähän. Haastatteluissa kävi ilmi, että ne, jotka olivat vähemmän vammaisia ja aktiivisempia harrastustoimintaan, matkustivat suhteessa enemmän kuin muut. Vähemmän vammaiset haastateltavat kulkivat bussilla, junalla, metrolla tai kävellen. Eräs haastateltava, joka käytti päivittäin pyörätuolia, kertoi, että hänellä on säästöissä 26 kappaletta kertakäyttöisiä taksikortteja. Hän sanoi viihtyvänsä mieluummin kotona ja matkusti vain pakolliset matkat. Kaikki haastateltavista kertoi maksavansa matkan matkakorttia käyttäen. Omavastuu hoidettiin kerran kuukaudessa.

Kolmella haastateltavalla oli vapaa-ajan avustaja tukena. Nämä opiskelijat asuivat asuntolassa. Kaksi näistä henkilöistä kulki pyörätuolin avulla. Avustajan tuki oli tarpeen ulkona liikkumisessa, päivittäisissä toiminnoissa ja vapaa-ajan vietossa.

H4: Enimmäkseen se apu painottuu iltaan ja aamuun. Ehkä henkilökohtainen avustaja ei oo periaatteessa mikään avustaja. Se vaan pitää mulle seuraa. Mulla on vähän yksi vaikeus. Tai eihän se ihmiselle mikään vaikeus ole, kun se on luontainen homma. Ku ei oo seuraa ja haluais jutella jonkun kaa. Se on periaatteessa avustaja, mutta siitä on tullut mun kaveri. Tai se on kaverin ja avustajan väli-muoto.

H1: Avustaja auttaa mua, ku ollaan kaupassa. Sit me käydään tiistaisin kirjastossa. Niin, itse asiassa siellä kaupassa käynnissä, mä en oikeestaan enää tarvii apua. Mut siellä se on mukana. Pitäis keksiä sille järkevämpää tekemistä.

Avustaja oli hankittu vanhempien kanssa työvoimatoimiston kautta. Kolmella muulla haastateltavalla ei ollut henkilökohtaista avustajaa vapaa-ajalle, mutta asiaa pohdittiin yhdessä vanhempien kanssa. Nämä kolme nuorta olivat vähemmän tukea tarvitsevia.

9.4 Itsenäistyminen

Itsenäistymiseen kuuluu päätösvalta omista asioista. Tiedustelin haastateltavilta, tekivätkö he päätöksiä koskien omaa elämää. Lähes kaikki totesivat, että heillä on päätösvaltaa joko pienemmissä (mitä peliä haluaa pelata) tai isommissa asioissa (avustajaa koskevat päätökset). Harkintakyvyn puuttuessa vanhemmat tai muut aikuiset auttoivat päätöksen tekemisessä.

H1: No, vähän vaikea sanoa, millaisissa asioissa pystyn tekemään päätöksiä? Mutta kyllä mä pystyn, koska olen jo täysi-ikäinen.

H3: Musta tuntuu, että kyllä mä vähän pystyn päättämään tai siis mun mielipiteitä kuunnellaan. Täällä koulussa ja myös kotona mua kuunnellaan. Kyllä mua otetaan huomioon. Ainakin siinä päätöksessä kuunnellaan mun mielipiteitä. Riippuu niin, miten asia sanotaan. Opettajat voi sanoa täällä, että päätä itse se ja se asia.

H4: Päätösvalta? Joo, saa käyttää mesee niin kuin haluaa. Mut, sitten, kun pitää mennä nukkumaan, äiti sanoo mesen kautta, että nukkumaan. (naurua) Tulee käsky ylemmän tahon kautta. Vanhemmat päättää joitakin asioita, mutta ne on "hölläntänyt" sitä siihen verrattuna, mitä se oli vuosi sitten Ruskiksella.

Vastuunkantaminen omista päätöksistä kuuluu aikuistumiseen ja itsenäistymiseen. Haastateltavat erittelivät asioita, joissa he osasivat kantaa vastuun. Niitä olivat lääkityksen hoitaminen itsenäisesti, päivittäiset arkiasiat, pienimuotoiset raha-asiat, koulutehtävät, kotitehtävät tai avustajaa koskevat asiat. Yksi haastateltava koki ylpeyttä sanoessaan vastuunkantamisen näkyvän siinä, ettei mene mukaan mihinkään hölmöyksiin. Yksi haastateltava pohti vastuunkantamista omassa elämässään näin:

H4: Kyllä musta tuntuu, että osaan kantaa vastuun, kun neuvotaan. Sanotaan, että tää tapahtuu näin ja se on sit näin. Mutta, jos joku tulee sanomaan, että sun pitää tehdä tää homma näin ja just sillä sekunnilla! Se on sit sellainen hetki tai tilanne, että mitä? Niin, kun just kotona. Mulla palaa päreet monta kertaa!

H: Eli tarkoitat, että jos joku käskee komenteluäänellä, niin silloin ei tee mieli ottaa vastuuta?

H4: Just niin. Tai ei tee mieli tehdä asioita, joita pyydetään.

Yritin saada haastateltavilta selville, kuinka he ymmärsivät sanat etuisuus, tuki tai raha-asiat. Rahasummista emme keskustelleet, koska se ei kuulunut tutkimukseen. Tarkoituksena oli selvittää, onko koulujen opetus etuisuuksista tai tuista riittävä ja vaikuttaako vamma tai lisävammat taloudellisen tilanteen ymmärtämiseen. Ensimmäiseksi tiedustelin haastateltavilta, tiesivätkö he mitä etuisuuksia he saavat ja mistä rahaa tulee. Pääsääntöisesti lähes kaikki vastasivat saavansa Kelalta jotain. Neljä haastateltavista osasi sanoa saavansa joitakin seuraavista: vammaistuki, eläke, kuntoutusraha, asumistuki, matkatuki ja opintotuki. Tiedustellessani heiltä, oliko rahasumma pysynyt edellisvuoden tasolla, tuli vastauksiin epävarmuutta. Osa haastateltavista koki rahasumman pysyneen samana tai ei tiennyt asiaa. Eräs vastasi näin:

H4: Mun mielestä mä saan saman verran. Tai vähän enemmän, koska periaatteessa nyt mä opiskelen.

H: Osaatko sanoa, mitä tukia saat?

H4: Kuntoutusrahaa vai mikä se nuorten juttu onkaan? Sit asumistukea tai en mä tiedä? Kyllä nää asiat on käyty läpi monta kertaa näinä vuosina, mutta mä en tiedä.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että äiti tai isä hoitaa hänen raha-asioitaan. Pienet ostokset tai summat he hoitivat itse. Vanhemmat auttoivat tarvittaessa nuorta rahan käsittelyssä.

Keskustelin haastateltavien kanssa siitä, kokivatko he olevansa itsenäisempiä tai aikuisempia kuin vuotta aikaisemmin. Kaikki kuusi haastateltavaa kertoivat olevansa itsenäisempiä kuin vuosi sitten. Tunteeseen vaikuttivat uudet asiat ja suoriutuminen niissä. Esimerkkinä nuoret sanoivat huolehtimisen omista asioistaan, kuten kaupassa käynnin, laskujen maksamisen ja suoriutumisen työharjoittelussa. Varsinkin asuntolassa asuminen lapsuuden kodin sijaan sai aikaan aikuistumisen tunteen. Osa haastateltavista luonnehti itsenäistymistä näin:

H1: Ehkä sen takia olen itsenäisempi, koska osaan huolehtia itsestäni ja omista asioista.

H3: Täällä Järvenpäässä siihen itsenäistymiseen tuetaan ihan eri tavalla kuin Ruskeasuolla. Siellä, ku oltiin vähän kuin toisessa kodissa. Täällä ollaan ihan eri tavalla tekemässä hommia. Jaa...ehkä

myös tää ikäkin tekee sen. Hhmm...mä viihdyn kyllä kotona, mut kotona ei enää niin paljoo kohdella kuin lasta.

H: Eli sua kohdellaan enemmän aikuisempana kuin vuosi sitten?

H3: Just niin!

Yksi haastateltava koki itsensä paljon aikuisempana ja itsenäisempänä kuin vuotta aiemmin. Häntä harmitti, että kotiväki kohteli häntä edelleen lapsellisena nuorena. Tiedustelin haastateltavilta, olivatko he kokeneet yksinjäämistä kulu-
neen vuoden aikana. Neljä haastateltavista kertoi kokeneensa hetkittäistä yksi-
näisyyttä. Yksinäisyyden tunne koettiin iltaisin asuntolassa, koska ei ollut juttu-
seuraa. Yksi haastateltavista mainitsi hetket, jolloin ystäväpiiriä ei ollut ympäril-
lä. Välillä haastateltavat kaipasivat toisten ihmisten seuraa, välillä taas nauttivat
yksinolosta. Yksi pohti aihetta seuraavanlaisesti:

H4: Ei mulla periaatteessa mitään yksinjäämisen tunteita ole, koska täällähän pyörii ihmisiä koko ajan ympärillä. Mutta, kun jaksais vaan mennä niitä ihmisiä etsimään. Ihmisen tai ihmisten olemassa oloon kuuluu, että ihminen on seurallinen. Mut kehenkään ei voi kiintyä liikaa. Silleen kiintyä liikaa. Kehenkään ei voi siis luottaa, että se sama ihminen kantaa joka ikisen, jokaisen epäonnistumisen sun kaa läpi. Tää on vähän mun vika. (naurua) Mä, kun kiinnyn yhteen ihmiseen liikaa, ni sit se lähtee pois. Sit saattaa mennä ehkä vuosi, ennen kuin tajuaa, et asia on näin. Sille ei voi mitään.

Kaikki haastateltavat kertoivat olevansa tyytyväisiä elämäänsä haastatteluhet-
kellä. Pienet vastoinkäymiset arkielämässä eivät vaikuttaneet tyytyväisyysmitta-
ukseen. Yleisesti tyytyväisyyteen vaikuttivat harrastukset, kiva tekeminen ja
mukavat ihmiset. Läheinen avustaja koettiin yhdeksi tyytyväisyyden tuojaksi.
Eräs haastateltavista oli erittäin tyytyväinen elämäänsä. Hän oli käynyt mones-
sa jatko-opiskelupaikan haastattelussa. Hän oli tyytyväinen itseensä, koska oli
mielestään suoriutunut niissä hyvin. Erityistä onnea hänen keväeseensä toi tieto
ensimmäisestä kesätyöpaikasta.

9.5 Tulevaisuus

Lähes kaikki haastateltavat olivat hakeneet jatkokoulutuspaikkoihin keväällä 2010. Kahden opiskelijan kohdalla esteeksi ilmaantui huonontunut terveydentila. Yksi haastateltavista jatkoi samalla linjalla vielä toisen vuoden. Hakutoiveet sijoittuivat seuraaville aloille: merkonomi, lähihoitaja, LVI-ala, logistiikka-ala, kiinteistöala ja kone- ja metalliala. Opiskelupaikkakunnat jakautuvat hakulinjojen mukaan. Valittavana oli Järvenpää tai Helsinki. Lähes kaikki kertoivat haluavansa asua opiskelija-asuntolassa lapsuudenkodin sijaan, jos siihen vain olisi mahdollisuus. Moni mainitsi kuitenkin lyhyen koulumatkan perusteeksi jatkaa lapsuudenkodissa asumista. Monissa oppilaitoksissa asuntolat on tarkoitettu niille, jotka tulevat kauempaa opiskelemaan.

Tiedustelin nuorilta, mitä he toivoivat tulevaisuudelta. Listan kärjessä olivat: lisää ystäviä, lämmintä kesää, rahaa, oma asunto ja lomamatka. Yksi haastateltavista säästi rahaa ajokorttia ja omaa autoa varten. Hän mainitsi haaveilevansa työpaikasta, jotta säästäminen olisi nopeampaa. Toiveena oli vielä saada työstävä, jota voisi kyyditä.

Yleistä huolta kaikkien haastateltavien kesken aiheutti epävarmuus jatko-opiskelupaikasta. Jatko-opiskelupaikan saamista pitivät kaikki tärkeänä. Näin nuoret ilmaisivat huolensa:

H1: Kun pääsisi jonnekin opiskelemaan. Ettei vaan jäisi tyhjän päälle!

H3: Ennen kaikkea mä toivoisin, että mä pääsisin johonkin opiskelemaan. Niin, ettei tarviis miettiä! Jos ei pääse mihinkään, niin mitäs sitten?

H4: Ensimmäinen toive on, että mä pääsen täällä läpi. Siis opiskelut loppuun tältä vuodelta. Sit saisin ensi vuoden opiskelut siihen malliin, että mä voin käyttää niitä vanhoja taitoja, jotka mulla on. Sit ten ehkä niitten kautta läpi.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

10.1 Päätelmä tutkimuksesta

Nivelvaihteemassa haastateltavat kertoivat saavansa tietoja jatko-opiskelupaikoista ja Invalidiliiton Järvenpään Koulutuskeskuksesta lisäopetusluokan opettajilta, niin kuin opetukseen kuuluukin. Lisäinformaatiota haastateltavat saivat muilta ammattiryhmien edustajilta. Mielestäni haastateltavat saivat pohdintansa avuksi erilaisia näkökulmia eri ammattihenkilöiltä Ruskeasuon koulussa. Nivelvaiheeseen kuuluu osana koulutuskokeilu tai tutustuminen mahdolliseen oppilaitokseen. Ennen lopullista päätöstä hakupaikasta lähes kaikki haastateltavat olivat hyödyntäneet koulutuskokeilua tai tutustumista oppilaitokseen. Kaikki olivat tyytyväisiä kokeiluun, mikä on tulevaisuutta ajatellen hyvä käytäntö. Nuori saa ensivaikutelmaa oppilaitoksesta ja hän osaa paremmin suunnitella tulevaisuuttaan nähtyään paikan ja opetustyylin.

Yhdestä haastatteluosiosta käy hyvin ilmi CP-vammaisuuteen liittyvä hahmotamisongelma. Haastateltava kokee ensivaikutelman uudesta paikasta ikäväksi, koska ei löydä tai hahmota uusia paikkoja helposti. Mielestäni opasteita ei ole koskaan liikaa, varsinkaan jos kysymyksessä on erityiskoulu. Itsenäinen ja helppo liikkuminen vahvistaa itseluottamusta.

Koulutuslinjan valinta tai ehdotus oli tullut muilta ihmisiltä. Pohdin asiaa seuraavaltapäivästä: Onko vammaisella nuorella heikohko itsemääräämisoikeus koulutuslinjan valinnassa? Ovatko vammaisille suunnatut koulutuslinjat tarjonnaltaan liian suppeat? Vaikuttaako vammaisuus koulutuslinjan valintaan, koska muita heille sopivia koulutuslinjoja ei ole? Haastateltavat olivat erilaisia vammansa ja lisäsairauksiensa suhteen, mikä vaikutti osaltaan siihen, kuinka monelle linjalle nuori oli hakenut.

Uudella oppilaitoksella on suuri rooli alkuvaiheen sopeutumisessa. Kaikki haastateltavat mainitsivat tuen antajiksi entiset luokkakaverit, jotka olivat samassa tilanteessa. Vanha sosiaalinen verkosto oli voimavara uusissa tilanteissa. Haas-

tatteluista ei erikseen ilmene, mikä on uuden oppilaitoksen henkilöstön merkitys tuen antajana. Onko Ruskeasuon koulun henkilökunta enää siirtymisen jälkeen tuen antajana oppilaille? Tapaavatko he enää entisiä oppilaita? Voisiko opintojen alkuvaiheessa järjestää oppilaille tapaamisia, joissa olisi paikalla uuden ja vanhan oppilaitoksen henkilöstöä? Nuoret voisivat helpommin avautua tunteistaan tuttujen henkilöiden kanssa. Informaation saaminen olisi paikan päällä nopeampaa. Tapaamisessa voisi käydä läpi nuoren tuntemuksia ja käytännön asioita. Ongelmien ilmetessä niihin voisi ajoissa puuttua. Nivelvaihetta voisi tapaamisen yhteydessä kehittää.

Nivelvaiheeseen kuuluu yhteistyö kodin ja oppilaitoksien välillä. Yksi haastateltavista kertoi, että äiti oli mukana koulutuskokeilussa. Minulla ei ole tietoa, kuinka kattava rooli vanhemmilla tai huoltajilla on nivelvaiheessa. Pitäisikö vammaisen nuoren siirtymistä oppilaitoksesta toiseen tehostaa vanhempien lisätyllä tuella ja siten helpottaa nuoren uusia kokemuksia? Kaikki haastateltavat viihtyivät uudessa oppilaitoksessa, niin kuin olivat viihtyneet entisessäkin koulussa. Tämä kertoo nivelvaiheen onnistumisesta. Oppilaitokset ovat yhteistyössä keskenään ja vanhempien kanssa. Siirtyminen vanhasta oppilaitoksesta uuteen onnistui.

Siirtyminen uuteen oppilaitokseen ja uudet asiat olivat jännittäviä kaikille haastateltaville. Tämä on ymmärrettävää, koska moni haastateltava oli ollut Ruskeasuon koulussa 11 vuotta. Elinkaariajattelun mukaan se on nuoren elämässä lähes koko elämä. Aikuistumisen ja itsenäistymisen kynnyksellä oman identiteetin hakeminen ja sopeutuminen uusiin asioihin on tavallista vammaisen ja ei-vammaisten nuoren kohdalla. Jännityksen tunteet tuntemattomia asioita kohtaan ja ikävän tunteet entisiä, mukavia elämänvaiheita kohtaan kuuluu jokaisen elämään.

Haastateltavat kokivat Ruskeasuon koulun kuin toiseksi kodiksi. Ruskeasuon koulun yhteisissä tiloissa toimii ala-aste ja yläaste. Tunnelmaltaan tilat ovat kodinomaisia. Tunnelmaan vaikuttaa myös oppilaiden ikähaitari, joka on 6-vuotiaasta 18-vuotiaaseen. Peruskoulu kuuluu yleisesti lapsuuden muistoihin. Eräs haastateltava kertoi Ruskeasuon koulun olevan kuin leikkimaailma, jossa

vain leikitään ja autetaan toisia. Hänen mukaansa peruskoulu kuvastaa leikkikoulua ja uusi oppilaitos aikuisempaa elämää. Haastateltava luonnehtii vapaaajan tekemistä ja sosiaalisuutta erilaiseksi uudessa koulussa kuin vastaavanlainen toiminta peruskoulussa. Uudet ajatukset ja toimintatavat valtaavat nuoren aikuisen. Tämä on merkki aikuistumisesta, jossa oppimisympäristöllä on oma vaikutuksensa.

Järvenpään koulutuskeskus edustaa ammatillista oppilaitosta ja on siten tunnelmaltaan aikuisempi. Haastateltavat itsekin tiedostivat, että uusi elämänvaihe oli aikuisempi kuin elämä peruskoulun aikaan. Haastateltavien kertoman mukaan Järvenpään oppilaitoksessa opastettiin itsenäiseen elämään aivan eri tavalla kuin peruskoulussa. Opetuksella ja toiminnalla edesautetaan aikuistumista ja itsenäistymistä.

Koulukiusaaminen on käsitelty aihe tiedotusvälineissä. Eriarvoisuus ja kiusaaminen tulivat puheenaiheeksi kolmen haastateltavan kohdalla. Nämä ovat seikoja, joihin aikuisten täytyisi puuttua hyvissä ajoin. Aikuistuva, vammainen nuori rakentaa omaa identiteettiään. Jos hän itsenäistymisvaiheen alussa kokee muiden ihmisten syrjintää tai kiusaamista, on sillä vakavat ja pitkät seuraukset hänen kehityksessään. Tasa-arvoiseksi ja hyväksytyksi itsensä yhteiskunnassa tunteva nuori aikuinen on pääoma sosiaalisessa yhteiskunnassa.

Asuntolassa asuminen on mahdollisuus oppia aikuistumista ja itsenäistymistä. Nämä haastateltavat, jotka muuttivat omaan asuntoon, aikuistuvat tältä osin muita nopeammin. Haastatteluesimerkissä (sivulla 50), jossa haastateltava kertoo vanhempien sanoneen, että nyt kokeillaan asumista asuntolassa ja sillä selvä, aihetta voi lähestyä kahdella tavalla. Dosentti Ilka Haarnin (2006, 50) mukaan osalla vammaisista nuorista itsenäistyminen tapahtuu myöhemmin kuin muilla nuorilla. Nuorten vammaisten itsenäistä asumista olisi hyvä tukea esimerkiksi niin, että lapsuudenkodista muuttaminen voisi tapahtua nuorelle sopivaan ajankohtaan. (Haarni 2006, 50.) Esimerkkitapauksessa vanhemmat ovat olleet tukemassa nuoren itsenäistymistä. He ovat huomanneet muuttoon otollisen ajan. Muutto lapsuudenkodista asumispalveluyksikköön tapahtui luonnollisesti. Esimerkkitapauksen nuori sai mahdollisuuden oppia itsenäistymistä suh-

teellisen nuorena. Jos verrataan saman ikäisiin ei-vammaisiin nuoriin, niin harva 17-vuotias asuu omillaan. Suurin osa 17–18-vuotiasta nuorista asuu lapsuudenkodissaan. Monesti suurin syy siihen on taloudellinen tilanne.

Äskeitä esimerkkitapausta voi lähestyä myös itsemääräämisoikeuden kannalta. Eriksson (2008) on tutkinut vammaisten arkielämää ja itsemääräämisoikeutta. Hänen mukaansa voimakas emotionaalinen riippuvuussuhde vanhempiin voi kokonaan korvata vammaisen nuoren tarpeen muille suhteille. Laajassa mittakaavassa kysymys on valtasuhteiden vaikutuksesta yksilön elämään. Vanhempien rooli on tukea nuorta hänen suunnitelmissaan, mutta heillä on myös vaikutusvaltaa siihen, minkälaisia päätöksiä nuori tekee elämässään. Vammaisten ihmisten mahdollisuudet tehdä yksilöllisiä valintoja ovat rajallisemmat kuin muilla ja näihin valintoihin vaikuttavat omat läheiset. (Eriksson 2008, 146.)

Olen samaa mieltä Haarnin ja Erikssonin kanssa siitä, että molemmat lähestymistavat ovat mahdollisia. Jokaisella ihmisellä on oma sisäinen mittarinsa siitä, kuinka paljon muutoksia hän kykenee ottamaan vastaan. Siirtyessään peruskoulusta uuteen oppilaitokseen vammaisen nuori joutuu ottamaan vastaan suurehkon määrän uusia kokemuksia. Aikuisten täytyy olla tukemassa nuorta muutoksissa. Heidän vastuullaan on myös huolehtia nuoren hyvinvoinnista ja stressin estämisestä. Toisaalta aikuistumisikään kuuluu tietynlainen kapina ja irtautumispyrkimys perheestä. Asian tekee ongelmalliseksi se, että jotkut, esimerkiksi vanhemmat sanovat kuinka pitää tehdä tai toimia. En näe eroa tässä asiassa vammaisten tai ei-vammaisten nuorten kohdalla. Kysymys on luonnollisesta toiminnasta ja itsenäistymispyrkimyksestä.

Henkilökohtaisen avustajan rooli oli tärkeä nuorille. Avustajan tehtävä ei ole vain tuen tai avun antamista vaan se on sosiaalista kanssakäymistä toisen ihmisen kanssa. Avustaja ehkäisee yksinäisyyden tunnetta. Hän on ihminen, jonka kanssa jaetaan arkiasioita. Osalle haastateltavista avustajasta oli tullut ystävä. Yksi haastateltavista oli tietoinen siitä, että hän toimii avustajan työnantajana. Tämä on vastuullista toimintaa, joka vahvistaa nuorta, esimerkiksi työelämää varten. Vammaispalvelulain (380/1987) vuonna 2009 uudistettujen muutosten mukaan vammaisen henkilö voi toimia avustajan työnantajana edellyttä-

en, että vammaisella henkilöllä on kykyä ja halua toimia työnantajana sekä valmiudet omaan elämänhallintaan ja päätöksentekoon. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Sosiaalisuuteen ja osallisuuteen vaikuttavat ihmisen persoona ja luonne. Luonne vaikuttaa pitkälti siihen, hakeutuuko ihminen toisten ihmisten seuraan vai nauttiiko hän yksinolosta. Vapaa-ajan toimintaan ja yhteyksiin muihin ihmisiin vaikuttavat ihmisen vireystaso, terveydentilanne ja tunne-elämä. Haastateltavat ovat vammoiltaan erilaisia, mikä osaltaan vaikuttaa esimerkiksi harrastustoimintaan. Haastateltavat olivat tyytyväisiä vapaa-ajan toimintaansa. Persoona vaikuttaa ystävyysuhteiden solmimiseen. Joillekin se on helpompaa kuin taas toiset vaativat pidemmän tutustumisajan. Haastateltaville jo solmitut ystävyysuhteet olivat tärkeä voimavara. Uusiin ystäviin rakennettiin siltoja, mutta luottamuksellista ystävyysuhdetta ei vuoden aikana kaikille ollut tullut. Mielestäni vapaa-ajan toiminta tai ystävyysuhteiden luominen ei ole erilaista ei-vammattomilla nuorilla.

Palvelut, kuten fysioterapia ja toimintaterapia, eivät olleet muuttuneet oppilaitoksen vaihdoksen myötä. Sen sijaan kuljetuspalveluihin moni haastateltavista halusi lisämatkoja. Itsenäistyminen laajentaa nuoren elinpiiriä. Liikkuminen paikasta toiseen lisää ihmisen sosiaalisuutta ja osallisuutta. Etuisuuksien ja tukien merkitys ei ollut haastateltaville selvä asia. Palvelujen antajat olivat joltakin osin tuttuja, mutta keskustelu aiheesta herätti haastateltavissa epävarmuutta. Rahan käyttäminen ja sen ymmärtäminen on tärkeä osa aikuisen ihmisen elämää. Haastateltavilla oli puutteita tällä sektorilla. Kaikki haastateltavista kertoivat, että vanhemmat hoitivat heidän raha-asiansa. Jos vammaisen nuori tarvitsee jatkuvaa ohjausta rahan käytössä, itsenäistymispyrkimys jää vähäiseksi. Yksilö on riippuvainen muista ihmisistä taloudellisten asioiden hoitamisessa, mikä osaltaan estää itsenäisyyttä. Jotta nuori oppisi paremmin käyttämään rahaa ja ymmärtämään raha-asioita, tarvitaan enemmän aikuisten ohjausta ja käytännön neuvoja.

Aikuistumiseen ja itsenäistymiseen kuuluvat vastuunkantaminen ja päätöksenteko omista asioista. Kaikki haastateltavista kokivat, että he olivat kehittyneet

tässä aihepiirissä kuluneen vuoden aikana. Osa mainitsi syyksi täysi-ikäisyyden ja sen, että ei enää ollut koululainen vaan opiskelija. Haastateltavat kokivat, että muut aikuiset ottivat enemmän huomioon heidän mielipiteitään kuin vuotta aiemmin. Omatoimisuus arjen asioissa ja luottamus omiin kykyihin oli kasvattanut ja kehittänyt nuoria viimeisen vuoden aikana. Osa haastateltavista mainitsi Järvenpään koulutuskeskuksen opetuksen auttavan aikuistumisessa ja itsenäistymisessä. Tämä on oleellinen seikka, koska se kuuluu opetuksen tavoitteisiin.

Aikuisuus ja itsenäisyys eivät ole elementtejä, jotka tapahtuvat tietyssä hetkessä. Haastateltavat ovat ottaneet kuluneen vuoden aikana ensiaskeleensa kohti päämäärää. Lähes kaikki haastateltavat jatkavat uudessa jatko-opiskelupaikassa, jossa he kehittyvät lisää. Tyytyväisyys tai epävarmuus elämään ja toiveet tulevaisuudesta ovat mielestäni samanlaisia kuin eivammattomilla saman ikäisillä nuorilla. Kaikilla nuorilla on tarve itsenäistyä ja aikuistuminen on luonnollista.

Lopputuloksena voin todeta, että kaikki haastateltavat olivat aikuistuneet ja itsenäistyneet oman kehityksensä mukaisesti kuluneen vuoden aikana. Siihen, että joku on hieman vähemmän aikuistunut tai itsenäistynyt, vaikuttaa yksilön vamma tai lisäsairaudet. Kun tapasin nuoret ensimmäisen kerran reilun vuoden jälkeen työharjoittelustani, totesin hämmästyneenä kuinka he olivat aikuistuneet tässä ajassa. He käyttäytyivät ja puhuivat aikuisemmalla tavalla. Ne aikuiset, jotka työskentelevät vammaisen nuoren ympärillä, ovat yhtä tärkeässä roolissa kuin vanhemmat ja muut läheiset ihmiset. Kaikilla haastateltavilla oli tärkeät tukijoukot ympärillään. Nykyaikana pidetään tärkeänä erilaisia tukiverkostoja ja tuenantajia. Mielestäni on jokaisen edun mukaista, että apua ja tukea on tarjolla. Vammaisten nuorten itsenäistymispyrkimyksessä on hyvä olla erilaisia tukipalveluita saatavilla. On yksilöstä ja hänen perheestään kiinni käyttävätkö he näitä hyväkseen, mutta palveluita on oltava tarjolla sitä jonkun pyydettyäessä.

10.2 Tutkimuksen luotettavuus

Metodikirjallisuudessa käsitellään tutkimusmenetelmien luotettavuutta kahden eri käsitteen avulla. Validiteetti tarkoittaa, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä alussa on luvattu. Reliabiliteetti eli luotettavuus tarkoittaa, että tutkimustuloksia yhdistää toistettavuus. Laadullisen tutkimuksen luotettavuusarvioinnissa ei kuitenkaan ole yksiselitteisiä ohjeita, vaan tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusvaatimus on, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136, 140, 142.)

Aloin tekemään opinnäytetyötäni hyvissä ajoin keväällä 2010. Alustavien suunnitelmien mukaan varasin kesän kokonaan opinnäytetyöni tekemiseen. Tämä mahdollisti sen, että kykenin rauhassa toteuttamaan opinnäytetyöni ja pohtimaan valitsemaani aihetta. Haastattelujen aikana pohdin, vaikuttaako vammaisuus tutkimuksen laatuun. Eräs haastateltava käytti hyväkseen puhetulkkia ja kaikilla oli eri-asteisia kognitiivis-älyllisiä heikkouksia. Mahdollisista lääkityksistä ja niiden vaikutuksesta vastauksiin minulla ei ole tietoa. Pohtiessani opinnäytetyöni luotettavuutta, yhdyin Eskolan ja Suorannan (2000, 251) ajatukseen: ”Ihmistutkimuksissa ei ole lopullisia totuuksia”. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen toteuttamista ja tutkimuksen luotettavuutta ei voi pitää erillisinä toisistaan. Luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja hänen rehellisyytensä. Arvioinnin kohteena ovat tutkijan tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. (Eskola & Suoranta 2000, 208, 210.)

10.3 Eettisyys

Etiikan peruspilarina pidetään kysymyksiä: mikä elämässä on hyvää, arvokasta, oikein ja tärkeää. Etiikkaan sisältyvät elämän kunnioittaminen, ihmisarvoinen kohtelu, ihmisen mahdollisuus kasvuun ja kehitykseen sekä oikeus elää hyvää ja arvokasta elämää. Tärkein periaate on, että jokainen ihminen on arvokas. (Hyytiäinen ym. 2009, 12.)

Ihmisten toimintaa erilaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa ohjaa sisäinen arvomaailma. Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa ja päättää omista asioistaan. Tämä saattaa unohtua työskenneltäessä vaikeasti vammaisten kanssa, koska he eivät välttämättä kykene ilmaisemaan itseään tai vaatimaan oikeuksiaan. Vaikeavammaisen voi oppia ilmaisemaan muilla tavoin mielityksiään tai toiveitaan, vaikka hän ei pystyisi niitä sanoin ilmaisemaan. Ihmisten, jotka työskentelevät vaikeavammaisten kanssa, tulee antaa ja tarjota erilaisia mahdollisuuksia kommunikointiin. Tätä kautta vaikeavammaiset voivat vaikuttaa omaan elämäänsä oman arvomaailmansa kautta. (Hyytiäinen ym. 2009, 17.)

Olin pyytänyt etukäteen luvan opinnäytetyöhöni Ruskeasuon koulun johtajalta ja Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksen rehtorilta. Keskustelin heidän kanssaan tutkimussuunnitelmastani, aiheen eettisyydestä ja salassapitovelvollisuudesta. Sain myös opinnäytetyöni ohjaajilta ohjeita siihen, mitä oikeuksia tämän ikäisillä nuorilla on.

Suomen perustuslain (1999/731) 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksinään ja heillä on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehityksensä mukaisesti. Toisaalta alaikäisen lapsen huoltajilla on lapsenhuoltolain (361/1983) 4.1 §:n mukaan oikeus tehdä omaa lastaan koskevia päätöksiä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ehdotusten mukaan tutkijoiden ei ole välttämättä pyydettävä erillistä suostumusta tutkittaessa alaikäisiä lapsia. Kouluissa ja varhaiskasvatuksen toimintayksiköissä tehtävät tutkimukset on käytännössä mahdollista toteuttaa osana koulun ja varhaiskasvatuksen toimintayksikön työtä. Lapsen huoltajan lupaa ei tarvitse erikseen pyytää, jos koulun tai toimintayksikön johtaja tai rehtori arvioi, että tutkimus on hyödyllistä tietoa tuottava ja että se voidaan toteuttaa osana normaalia koulupäivää. Esimerkiksi avoimet haastattelut, joiden yhteydessä ei tallenneta haastateltavien nimiä, henkilötunnusta tai osoitetta, voidaan toteuttaa ilman vanhempien tai huoltajien erillistä suostumusta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.)

Haastatteluprosessin aikana huomasin tärkeäksi haastateltavien sananvapauden, itsemääräämisoikeuden ja vaikutusmahdollisuuden. Kaikki haastateltavat

halusivat kokea olevansa oman elämänsä vaikuttajia osallistumalla tutkimukseen. Lisäksi he halusivat omilla mielipiteillään vaikuttaa joko suorasti tai epäsuorasti koulujen toimintaan tai elämäänsä. Epäsuoralla tarkoitan vastauksia, jotka tulivat haastattelukysymysten ulkopuolelta. Näitä olivat esimerkiksi opastekylltien tarpeellisuus, henkilökohtaisen avustajan merkitys yksinäisyyden lievittäjänä tai asumispalveluasunnon pieni koko.

10.4 Jatkotutkimukset ja lisäkysymykset

Opinnäytetyöni on suppea katsaus vammaisten nuorten elämään ja heidän kokemuksiinsa. Jatkotutkimuksena haluaisin tutkia aihetta laajemmin. Kohderyhmänä voisivat olla vammaiset, jotka ovat päättäneet peruskoulun, esimerkiksi Ruskeasuon koulussa 5, 10 tai 15 vuotta sitten. Tutkimuskohteena voisi tarkastella vammaisen elämää elinkaariajattelun mukaan. Toinen jatkotutkimus voisi kohdistua näihin samoihin nuoriin, joita opinnäytetyössäni haastattelin. Tutkimuskohteena voisi olla ammatillisen koulutuksen jälkeinen elämä ja vammaisen yksilön paikka yhteiskunnassa.

Mielenkiintoni vammaisia nuoria kohtaan lisääntyi entistä voimakkaammin ja jäin kaipaamaan lisätietoja haastateltavilta. Haluaisin tehdä kattavamman tutkimuksen vammaisten nuorten matkasta kohti aikuisuutta. Tämä tarkoittaa tarkempia ja laajempia haastattelukysymyksiä, jotka menevät nuorten ajatusmaailmaan ja heidän kokemuksiin syvemmin.

10.5 Oma ammatillinen kasvu

Päätin jo opinnäytetyöni ideointivaiheessa, että asennoidun positiivisesti työn tekemiseen. Varasin riittävästi aikaa työhön. Päätin myös etukäteen, että keskeytän työskentelyni, jos hermostun tai jos työ stressaa minua. En olisi etukäteen uskonut, kuinka paljon nautin tämän työn tekemisestä. Olen luonteeltani sosiaalinen, joten yllätyin siitä, kuinka viihdyin yksin tämän työn parissa. On mukavaa huomata uusia piirteitä itsestään. Opinnäytetyön tekeminen herätti

uusia ajatuksia siitä, minkälaisiin töihin voisin suuntautua valmistuttuani sosio-
nomiksi. Näkisin itseni tulevaisuudessa töissä, jossa voisin yhdistää sosiaali-
suuden, työskentelyn muiden ihmisten rinnalla ja työn, jossa saisin itsenäisesti
tutkia tarkastelun kohteena olevia asioita. Innostuin opinnäytetyön tekemisestä
jopa niin, että haluaisin jatkaa parin työelämävuoden jälkeen ylempään jatko-
koulutukseen. Ylemmän tutkinnon voisin tehdä oman työni rinnalla.

Opin uusia asioita tehdessäni opinnäytetyötäni. Minulla oli aikaisemmin suppea
tietämys vaikeavammaisista ja vammaisista nuorista. Olen saanut opinnäyte-
työni kautta tietoja vammaisille suunnatuista palveluista ja heidän koulutusmah-
dollisuuksistaan. Tein ensimmäistä kertaa virallisia haastatteluita. Näiden haas-
tatteluiden myötä opin, että vammaisille suunnatut kysymykset pitää tehdä rau-
hallisesti, yksi kysymys kerrallaan. Vaikka minulla oli runsaasti aikaa toteuttaa
haastattelut, toimin liian hätäisesti esittäessäni kysymyksiä. Opin, kuinka tutki-
musta tehdään ja kirjoitetaan. Tämä oli ensimmäinen kerta kun tein näin laajaa
tutkimusta, mutta toivon, että se ei jää viimeiseksi. Tämä on piirre joka kertoo,
että haluan oman ammatillisen kasvuni jatkuvan tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Ahponen, Helena 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntyyli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta 9.12.1999/1139.
- Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759.
- Autti-Rämö, Ilona 2004. CP-vammaisuus. Teoksessa Matti Sillanpää, Eila Herrgård, Matti Iivanainen, Matti Koivikko & Heikki Rantala (toim.) Lasten neurologia. Helsinki: Duodecim, 161–177.
- Backman, Jussi & Himanka, Juha 2010. Fenomenologia. Viitattu 20.10.2010. <http://filosofia.fi/node/2712>
- Ellonen, Noora 2008. Tuki ja kontrolli yhteisöllisenä resurssina. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 157–172.
- Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Haarni, Ilka 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakes raportteja 6/2006. Helsinki:Stakes. Verkkojulkaisuna: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R6-2006-VERKKO.pdf>
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyytiäinen, Merja; Kokko, Leena; Mäki, Maiju; Pietiläinen, Erja & Virtanen, Pirkko 2009. Vaikeavammaisten oppilaiden opetus. Esiopetuksesta peruskoulun päättymiseen. Kehitysvammaliitto.

- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2005. Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus. Opetuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava AKVA-OVI.
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2009a. Toimintakertomus 2008–2009.
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2009b. Yleinen opetussuunnitelma.
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010. Viitattu 9.6.2010.
<http://www.ijkk.fi/koulalat/akva.html>
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010a. TAKVA. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010b. Oppilaitoksen yleisinfo. Viitattu 29.7.2010. <http://www.ijkk.fi/haku/opptutus.html>
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010c. Koulutuskokeilu. Viitattu 29.7.2010. <http://www.ijkk.fi/haku/koukok.html>
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010d. IJKK:n esittely. Viitattu 25.8.2010. <http://www.ijkk.fi/esittely.html>
- Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus 2010e. Hakijan opas 2010–2011.
- Invalidiliitto 2006. Invalidiliiton pieni sosiaaliopas. Esite.
- Jokinen, Kimmo 2005. Yksinäisyys ajan ilmiönä. Teoksessa Kimmo Jokinen (toim.) Yksinäisten sanat. Kirjoituksia omasta tilasta, erillisyydestä ja yksinolosta. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 84. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–36.
- Kaski, Markus 2004. Älyllinen kehitysvammaisuus. Teoksessa Matti Sillanpää, Eila Herrgård, Matti Iivanainen, Matti Koivikko & Heikki Rantala (toim.) Lasten neurologia. Helsinki: Duodecim, 178–199.
- Kiipulan ammattiopisto 2010. Erityisopetus. Viitattu 9.6.2010.
<http://www.kiipula.fi/ao/index.phtml?osasto=4>
- Kotirinta, Pirjo-Liisa 1985. Lapsesta aikuiseksi: Liikuntavammaisen lapsen elämäntilanne. Helsinki: Invalidiliitto.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
- Laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
3.4.1987/380.

Laurinkari, Juhani (toim.) 2004. Peruskoulun lisäopetus ja jatko-ohjaustyö. Täytymättömiä toiveita vai avautuvia mahdollisuuksia? Ruskeasuon koulun Lisäsilta-projekti. Tutkimusraportti. Opetushallitus. Helsinki: Edita.

Levänen, Jukka 1991. Vammaisuuden, sosiaalistumisen ja motorisen kehityksen yhteys II. Varhaisnuoruuden ja nuoruuden psykomotorinen ja sosiaalinen kehitys psykoanalyttisenä ilmiönä. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä: Erityispedagogiikan laitos.

Linnakangas, Ritva; Suikkanen, Asko; Savtschenko, Victor & Virta, Lauri 2006. Uuden alussa vai umpikujassa? Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Stakesin raportteja 15/2006. Helsinki: Stakes.

Myllyniemi, Sami 2007. Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Opetusministeriö. Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Mänty, Tarja 2000. Ammatillisista erityisoppilaitoksista elämään. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Opetushallituksen ja Ruskeasuon koulun välinen tulosneuvotteluasiakirja 2007. Opetushallitus 2007. Ruskeasuon koulu, ulkoinen auditointi, raportti. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2010a. Lisäopetus. Viitattu 10.10.2010.

http://www.oph.fi/koulutus_ ja _tutkinnot/perusopetus/lisaopetus

Opetushallitus 2010b. Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa. Opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 3.7.2010.

Opetusministeriö 2004. Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma. Taustamuistio. Opetusministeriön monisteita 2004:1. Helsinki: Opetusministeriö. Tuloste tekijän hallussa.

Opetusministeriö 2006. Päätös opetuksen järjestämisestä Valtion oppilaitoksessa. Helsinki: Opetusministeriö.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

- Raitakari, Suvi 2008. Aukkoista kiinnipitäminen ja irtipäästäminen. Neuvottelu- ja yhteisön tavoittelemasta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 225–244.
- Ruskeasuon koulu 2010. Opetussuunnitelma.
- Ruskeasuon koulun koulukohtainen opetussuunnitelma 2006.
- Ruskeasuon koulun toimintastrategia 2003–2007. Helsinki: Ruskeasuon koulu.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vammaiset. Vammaispalveluja koskeva lainsäädäntö. Viitattu 4.1.2010.
<http://www.stm.fi/sosiaalijaterveyspalvelut/lainsaadanto/vammaiset>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Vammaispalvelut. Henkilökohtainen apu. Viitattu 17.7.2010.
<http://www.stm.fi/vammaispalvelut/henkilokohtainenapu>
- Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.
- Sosiaalipalvelujen ja -etuuksien lainsäädäntö 2007. Teoksessa Marja Pajukoski, Essi Rentola & Sami Uotinen (Asiant.) Vammaiset. Helsinki: Edita, 211–224.
- Suomen CP-liitto ry 2010. Vertaistuki. Viitattu 23.10.2010. <http://www.cp-liitto.fi/?s=349>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 3.9.2010.
Verkkojulkaisuna:
<http://www.tenk.fi/ennakoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf>
- Valtikka 2010. Nivelvaihe. Viitattu 16.11.2010.
<http://www.valtikka.fi/kaytantopakki/nivelvaihe-1>
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Virtanen, Pirkko & Miettinen, Kaija 2007. 5 keskeisiä lähtökohtia opetussuunnitelmatyössä. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Eri-

lainen oppija-yhteiseen kouluun. Kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisessä. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1: Haastattelukysymykset teemoittain

OPISKELU

Keneltä sait tietoa eri koulutuslinjoista?

Kenen idea oli hakea kyseiseen linjaan?

Mille linjalle hait keväällä 2009 ja missä linjalla olet opiskellut viimeisen vuoden?

Kävitkö koulutuskokeilussa tai tutustumiskäynnillä Järvenpään koulussa?

Ennako-odotuksia/ensivaikutelmia uudesta koulusta? Jännitys?

Millaista oli opiskella Ruskeasuon koulussa?

Millaista on ollut opiskella Järvenpään koulussa?

ASUMINEN JA VAPAA-AIKA

Miten asut?

Vapaa-ajan avustaja?

Miten vietät vapaa-aikaa?

Ystävät/perhe/sukulaiset ja yhteydenpito heihin?

Järvenpään oppilaitoksen vapaa-ajan ohjelma

Kaipaatko muutosta edellä mainittuihin asioihin?

PALVELUT

Jumpat (kuntoutus) Ruskeasuon koulussa

Jumpat (kuntoutus) Järvenpään koulussa

Vapaa-ajan taksikortti ja sen käyttö

ITSENÄISTYMINEN

Päätösvalta ja vastuunkantaminen

Mitä etuisuuksia/tukia saat?

Kuka hoitaa raha-asiat?

Koetko olevasi itsenäisempi kuin vuosi sitten?

Koetko olevasi aikuisempi kuin vuosi sitten?

Oletko kokenut yksinjäämistä viimeisen vuoden aikana?

Oletko tyytyväinen elämään?

TULEVAISUUS

Jatkatko opiskelua? Minne olet hakenut?

Miten asut tulevaisuudessa?

Mitä toivot tulevaisuudelta?